د غازي محمد عثمان خان ساپي
ژوند ته یوه کتنه

Ketabton.com

پوهنیار فهیم بهیر

۱۳۹۶ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړني

د کتاب نوم: د غازي محمد عثمان خان ساپي ژوند ته يوه کتنه

ليکوال: پوهنيار فهيم بهير

اړيکه: ۰۷۹۲۳۱۳۸۰۰

کمپوزر: خپله ليکوال

د چاپ زيار: احمد هنايش

ډيزاينر: محمد نعيم دارابی

خپرندويه ټولنه:

کال: ۱۳۹۶ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

ډالی

❋ د هېواد ټولو هغه شاځلمو ته، چې د اسلام مبارک دین د دفاع په خاطر او د خپلې خاورې د ازادۍ له پاره یې ځانونه قربان کړل.

❋ خپل اروابناد نیکه شهید الحاج استاد ناصر خان ساپي ته او خپل تره شهید عبدالوهاب بېنوا ته چې د هغوی د هڅو له امله مو نن ټوله کورنۍ د علم د لارې کلکه ملتیا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
۱	د لومړنیو کرښو دویم انځور	۸
۲	د دې کتاب په اړه	۹
۳	د تاریخ طلایي کرښې	۱۰
۴	خپلې خبرې	۱۲

(۱)

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
۱	د غازي محمد عثمان خان ساپي ټاټوبی	۱۴
۲	محمود راقي	۱۷
۳	تګاب	۱۸
۴	نجراب	۲۰
۵	اول کوهستان	۲۱
۶	دویم کوهستان	۲۲
۷	کوهبند	۲۳
۸	اله سای	۲۴

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه

(۲)

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
۱	معاذ الله خان ساپی	۲۷
۲	شاداد خان ساپی	۳۰
۳	د محمد عثمان خان ساپي ژوند لیک	۳۲
۴	کابل ته د روسیي پلاوي راتګ	۳۵
۵	افغانستان ته د انګریزي پوځونو ننوتل	۳۸
۶	د کندومک تړون	۴۰
۷	کابل ته د کیوناري راتګ	۴۳
۸	د محمد عثمان خان ساپي خوب لیدل	۴۵
۹	په تګاب کې د محمد عثمان خان غونډه	۴۷
۱۰	د محمدعثمان خان په مشری د ملي	۴۸
۱۱	د بالاحصار جګړه او غازي محمد عثمان خان	۴۹
۱۲	رابرټس د کابل په لور	۵۲
۱۳	ولسي پاڅون	۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
۱۴	له غازي محمد عثمان خان ساپي ښځه د	۵۵
۱۵	غازي محمد عثمان خان د شېرپور په جګړه کې	۵۷
۱۶ـ	په آسمایي غره کې د غازي محمد عثمان	۶۱
۱۷	د غازي محمد عثمان خان مزار	۶۷
۱۸	د غازي محمد خان په نوم نومونې	۶۸
۱۹	غازي محمد عثمان خان د شعر په هنداره کې	۶۹

(۳)

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
۱	د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ شجره	۷۲
۲	غازي پیرمحمد خان ساپی	۷۳
۳	غازي امیر محمد خان ساپی	۷۵
۴	غازي محمد شاه خان ساپی	۷۶
۵	محمد صدیق خان ساپی	۷۷
۶	عبدالغفور خان ساپی	۷۹
۷	د فرقه مشر محمد حسن ساپي جګړه له لقیانو سره	۸۰

لړلیک

شمېره	سرلیکونه	مخګڼه
۸	د فرقه مشر محمد حسن خان او انور خان	۸۴
۹	د محمد حسن خان ساپی زامن	۸۷
۱۰	ماخذونه	۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړنیو کرښو دویم انځور

د ننګرهار پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د دویم کال(۱۳۸۶هـ ش) محصل وم، چې د یوې کورنۍ دندې په هدف مې ځینې تاریخي اثار ولوستل په دې اثارو کې زمونږ سیمه وال «غازي محمد عثمان خان ساپی »د انګریزانو په دویمه جګړه کې د ستر مبارز په توګه یاد شوی دی، خو د نوموړي د ژوند او مبارزو په اړه یو ځانګړی کتاب نه و چاپ شوی،چې د نوموړي د ژوند او د ټولو مبارزو یادونه په کې شوې وي.
نو په دې اړه مې کلک هوډ وکړ، د نوموړي د ژوند او مبارزې په اړه مې په لیکنه پیل وکړ، خو زه هغه مهال محصل وم، د تاریخي سرچینو، مرکو او د بیلابیلو ماخذونو څخه په استفادې مې کتاب په بېړه چاپ کړ. اوسمهال مې خپلې لومړنۍ کرښې دوباره وکتلې، د نثر نیمګړ تیاوې مې ورته سمې کړې، پخوانیو تاریخي اثارو سره مې د نوموړي د مبارزو معلومات بیا و ارزول او د ډېر دقت له امله مې په پخوانیو اثارو کې هم نیمګړتیاوې پیدا کړې. اوسمهال مې د دې کتاب ماخذونه په علمي معیارونو برابر کړل او ټول معلومات له یوې ارزونې تېر شول.
زما د لومړنیو کرښو ستر ارزښت دا و، چې د نوموړي تاریخ یې را ژوندی کړ او که د نوموړي په اړه له دې زیاته قوي څېړنه وشي، نو اړتیاده چې د دویمې جګړې په اړه د انګلیسي ژبې متون وکتل شي.
په دې چاپ کې مو د پخوانیو کرښو ځینې سرلیکونه لنډ او ځینې معلومات مو اضافه کړل، تر څو لیکنه خپل منطقي تسلسل وساتي.
په دې اړه د ننګرهار پوهنتون د خپلو هغه استادانو منندوی یم، چې د دې کتاب په لیکلو کې یې زما سره مرسته کړې او د هغوی تشویق و چې دا کرښې چاپ شوې. په پای کې د ګران سیموال او د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړي انجنیر یوسف

حیدر نه هم مننه چې په لومړي ځل دا کتاب د نوموړي په مالي لګښت چاپ شوی دی.

په اسلامیت او افغانیت مئین (پوهنیار فهیم بهیر)

البیروني پوهنتون، کاپیسا (۱۳۹۶ هـ ش)

د دې کتاب په اړه

زمونږ د هېواد په تاریخ کې د نورو ملتونو په څېر، ډېرو ملي قهرمانانو خپلې وینې د هېواد د ازادۍ په لار کې توی کړې دي، په دې تمه چې هېواد د استعمار له منګلو څخه خلاص او هېواد وال یې د نورې نړۍ له قومونو سره سیال شي،چې د ځینو کارنامې، ویاړنې او مبارزې تر اوسه پورې پټې پاتې دي چې د هریو ملي قهرمان ژوند او مبارزه جلا څېړنې ته اړتیا لري.
ښاغلي فهیم بهیر چې د هېواد د نومیالي غازي او شهید محمد عثمان خان ساپي او د ده د کورنۍ د غړو او یو شمېر نورو غازیانو ورونو د اتلولي او مبارزې په اړه نوې معلومات راټول کړي، د فهیم بهیر دا هڅه د ستاینې وړ ده، چې په خپله لیکنه یې د هېواد تاریخ غني کړ او شهیدانو یاد یې تازه کړ. زه ده ته د دې لیکنې مبارکي وایم او د خدای(ج) له دربار څخه ورته د نورو لیکنو او څېړنو غوښتونکی یم، چې په راتلونکې کې د نورو غازیانو، شهیدانو په اړه هم ښه کره او هر اړخیزه معلومات ټول او چاپ یې کړي.

په درنښت

پوهنمل مستعلي خان (نیازی)

د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي

د تاریخ د څانګې استاد

۱۳۸۶/۲/۱۱ ل ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ طلایي کرښې

افغانستان د غازیانو کور دی او د دغه هېواد د ویاړلیو ولسونو د خپل ژوندانه په ټولو پړاوونو کې د پردیو د یرغل پر وړاندې تلپاتې مبارزې کړې، دا مبارزې د ټوپک پر وخت د ټوپک په ژبه شوي او د توري پر وخت د توري په ژبه. د دغې سیمې طبیعي اب و هوا خدای تعالی همداسې زېرولې، چې هر مېړه يې د نورو د یرغل پر وړاندې نه ستړې کېدونکې مبارزې کړې او دا مبارزې زموږ د تاریخ ویاړلي بابونه دي.

زموږ د ژوندانه هره برخه او باب، زموږ هر غر او کمر، زموږ هره دښته او هواره، زموږ هر رود او خوړ زموږ د نېکونو او پلرونو د ننګ وپت وعزت او مېړانې شاهدي لري. دا ګڼو بهرنیو تاریخ پوهانو او سیاحانو هم منلې او دنیا هم چې افغانان د نړۍ تاریخ جوړونکی قوم دی او دغه قام تل د خپلې خپلواکۍ له پاره په مبارزه کې د هیڅ شي پروا نه ده ساتلې خو زموږ د تېرو ویاړونو د خوندیتوب له پاره موږ پروخت او پر ځای مبارزه او هڅه نه ده کړې که مو کړې ده، نو نیمګړې او کمه ده.

زموږ ځوانان باید راپاڅېږي قلم په ګوتو کې ونیسي او د دغه کتاب د لیکوال ښاغلي فهیم په څېر د خپلو نیکونو او پلرونو تېرې کارنامې خوندي کړي. زموږ له پاره له تاریخ پرته هسې هم نور څه نه دي پاتې، نو که دا برخه مو هم نیمګړې او خواره وي بیا به نو هیڅ هم نه یو!!

د دغه کتاب لیکوال د قدردانۍ وړ دی چې د خپلې زده کړې په بهیر کې لا له ادبیاتو پوهنځي فارغ شوی هم نه دی په خپل زړه کې د خپل ویاړلي او ځوریدلي ولس د تاریخ د ساتلو او راټلولو له پاره هیلې پالي. حاضر کتاب له خپلو ویاړونو سره د ده د مینې ژوندی ثبوت دی. رښتیا هم غازي محمد عثمان خان ساپی په نولسمه پېړۍ کې چې زموږ هېواد له هر پلوه د ښکېلاکي ځواکونو په منګلو کې پروت و د خپل

هېواد د ژغورنې او پالنې له پاره د هغه مبارزه د هېرېدلو نه ده.

غازي محمد عثمان خان یوازې په خپل ځان مبارز نه و خپلې کورنۍ او سیمې ته یې هم د مبارزې او هېواد پالنې یو ژوندی درس پرایښی او د افغانستان اسکېرلی، ځېلې او نتلي ولس به د ده د ژوندانه، جهاد او مبارزې ویاړونه که په هر حالت کې وي، په خپلو وینو او اوښکو وساتي.

موږ لا هم د وینو او اوښکو له توپاني ښېښپانده سمندر سره مل را روان یو او د یو ناتار اوښکې مو وچې کړې نه وي چې بل غم مو د کاله مېلمه وي، کنه د غازي محمد عثمان خان په څېر مبارزو غازیانو د ژوندانه کارنامې خو تر دې پخوا په کار وې چې موږ د کاغذ پر مخ لیکلې او ساتلې وای.

ښاغلي فهیم متې رانغښتي او د خپل هېواد د تاریخ یو باب یې یو ځل بیا را ژوندی کړی د تاریخ کتابونو ته ناست شوی او د خپل ټاټوبي د ستر شخصیت غازي محمد عثمان خان ساپی د ژوندانه بېلابېلې برخې یې په کې کره کړي، څېړنه یې کړې او د ابدیتوب او تلپاتیتوب په مخه یې درانه ګامونه اوچت کړي دي.

زموږ نور ځوانان باید د ده په پله پل کېږدي، د خپل هېواد د تاریخ د غازیانو زرین بابونه د ځانګړو کتابونو په لیکلو سره را وځلوي او یوازې خپل ولس ته د وړاندې کولو له پاره نه، بلکې د نړۍ نورو ولسونو او قومونو ته هم د خپل تېر تاریخ دغه بابونه ور وپېژني.

ما هېله درلوده چې د ښاغلي فهیم په قلم د غازي محمد عثمان خان په ژوندانه دغه کتاب له هره پلوه وګورم او بیا پرې د تاریخي واقعاتو په رڼا کې یوه اوږده سریزه ولیکم خو له یوه پلوه د وخت اوسنۍ تنګسیا او له بل پلوه د ده د ځوانی ځوښت او بېړۍ د خپل زړه خبرو ته پرې نه ښودم. د املا او انشا له پلوه مې د دغه کتاب یو څو مخونه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل فکر ور سم کړل خو د نورو له پاره ورته د کمپیوټري تېروتنو د سمون هیله کوم. که د کتاب د لیکلو له پاره اخځلیکونو لړ د څېړنو په علمي اصولو نور هم برابر کړي، د کتاب علمي خوا به پرې لا درنه شي. زه خواشینی یم چې د دغه کتاب د هر اړخیزې لوستنې له پاره مې وخت ځانګړی نشو کړای.

په اسلام او پښتون ولی مین

محمد داود وفا

ننګرهار پوهنتون، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی

۱۳۸۶/۲/۴

خپلې خبرې

د نړۍ ښکیلاک ګرو زموږ پر سپېڅلې خاورې د خپلو شومو هدفونو په موخه په ډېرې سپین سترګۍ څو وارې تېری کړی، چې افغان ولس د خپل استعمار تر جغ لاندې راولې او د غلامۍ کړۍ یې پښو ته واچوي، مګر غیرتي او زړورو افغانانو په تش لاس او سپېڅلې عقیده د غلامۍ زولنې ماتې او دغه برند سترګو استعمار ګرو ته یې داسې غاښ ماتونکی ځواب ور کړ چې د تاریخ په زړه کې په زرینو کرښو، نورو ته د عبرت او پند درس شو.

یو له دې تېریو څخه د انګریزانو دویم تېری دی چې پر افغاني خاوره یې کړی، خو سربښندونکو مجاهدو غازیانو د سر په بدله د دې تیري پر وړاندې سینې سپر کړې او لکه غرونه یې مخ ته ودرېدل.

د مجاهدو غازیانو له ډلې یو هم غازي محمد عثمان خان ساپی او د ده کورنی وه، چې

د خپلې خاورې او د اسلام مبارک دین څخه د دفاع په خاطرېې په کلکه مبارزه وکړه چې د ده او د ده کورنۍ په اړه زه دلته څه نه وایم، چې بشپړ تفصیل به یې د دې وړوکي کتابګوټي په راتلونکو پاڼو کې ولولئ.

په پای کې د خپلو درنو استادانو، استاد فضل ولي ناګار څخه ډېره مننه چې زه یې د دې کتابګوټي لیکلو ته وهڅولم، له استاد مست علي خان نیازي څخه هم ډېره مننه، که نه وای نو دا رساله به ستاسو تر ګوتو نه وای رسیدلې او د درانه استاد محمد داود وفا څخه مننه چې په خپله سریزه یې کتاب ته نوره ښکلا هم ور وبښله، د انجینر نور احمد حیدر تګابي څخه په مننې چې د موادو په راټولولو کې یې را سره په خلاص مټ زیار وګاله او همدارنګه د پوهنتوني زده کړو ګران ملګري خیبر جبارزي څخه مننه چې په ورین تندې یې را سره د کتاب په املایي برخه کې مرسته وکړه. د دغه ټولو ښاغلو څخه یو ځل بیا مننه کور یې ودان، هڅې او مرستې یې د نیکۍ په تله کې حساب شي او د څښتن تعالی د دربار څخه ورته اورد عمر غوښتونکی یم.

په درنښت

فهیم بهیر

(د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل)

۱۳۸۶/۲/۱۷ لیلیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان ټاټوبی(کاپیسا)

کاپیسا د افغانستان له مرکزي ولایتونو څخه دی، چې د پنجشیر، پروان، کابل او لغمان تر منځ موقیعت لري. کاپیسا د هېواد په تاریخ کې ځانګړي بابونه لري خو تر هر څه وړاندې د کاپیسا له نوم څخه یې پیلو:

د کاپیسا نوم د چین تاریخ لیکونکو د (کي پن) یا د (کي پیش)، د یونان او روم جغرافیه لیکونکو د کاپیسا په نوم یاد کړی دی. په پخوانیو متونو زند او اوستا کې د (کاپسین، کیاپسې او کافو) په نومونو هم یاده شوې ده، خو بطلیموس د کاپیسا په نوم یاده کړې ده.

اولین سړی چې کاپیسا نوم یې د خلکو تر غوږونو ورسوه هغه د سانسکریټ د ژبې د صرف او نحوې عالم پاڼیني و. په پخوانیو لیکوالو کې ابو ریحان البیروني وروستنی شخص و، چې د کاپیسا د نوم یادونه یې کړې ده.

کاپیسا د هېواد یوه تاریخي سیمه ده، چې د کوشانیانو د سترواکۍ ځانګړی مَرکز و. د تاریخ په اوږدو کې نوموړې سیمې د خپل ستراتیژیک موقیعت په اساس د باختر، هند، اراکوزیا او دروم د بحېرې تر منځ ځانګړی رول درلوده، چې د یادو سیمو څخه به تجارتي کاروانونو پر همدې سیمې باندې تګ او راتګ کاوه.

کاپیسا یو اوسنی شکل لري او بل پخوانی. په لرغونې کاپیسا کې د کابل او پروان سیمې لکه ، کوهدامن، بګرام، چاریکار، جبل السراج او د اوسنی کاپیسا سیمې لکه کوهستان، نجراب او تګاب هم د کاپیسا په نوم یادیده او بګرام یې مرکز و، چې د تاریخ مهو پاچاهانو په کې هستوګنه کړې ده. یاده سیمه د یوناني او باختري پاچاهانو

په واکمنیو کې هم ځانګړې ارزښت درلوده، چې د هغه مهال یو شمېر تاریخي اثار اوسمهال هم د کاپیسا په بیلابیلو برخو کې موجود دی.

کاپیسا د کانیشکا د واکمنی پر مهال ځانګړې او زرین تاریخ لري، چې یاده سیمه ۶۲۰ کاله د اریانا د پلازمینې په توګه پاتې شوې ده. د ده پر مهال کاپیسا د سیاسي نفوذ نه برخمنه وه، ښه فرهنګي او تجارتي اړیکې یې د هغه مهال له مهمو سترواکیو، لکه: د چین او روم سره درلودې . په دغه دوره کې د کاپیسا په بیلابیلو برخو کې عبادتځایونه او ښارونه هم جوړ شوي ،چې اوسمهال د ځینو کیندونو په اساس یې لرغوني آثار را ویستل کېږي.

کانیشکا(۱۶۰-۱۲۰م) هغه واکمن دی ،چې یو ځانګړی حکومت یې په اریانا کې رامنځته کړ او د خپل سیاسي نفوذ د کنټرول په موخه یې د اوړي مرکز د کاپیسا بګرام وټاکه. چیني زایر ،چې په اوومه عیسوي پېړۍ کې کاپیسا ته راغلی و، له دې سیمې څخه یې لیدنه کړې او په هغه وخت کې پاچا د کشتاریه، یعنې د نجیباو له ډلې څخه و ،چې اوه« ۷» امارتونه یې تر اداري لاندې و او هغه سیمې ،چې د کاپیسا په سیاسي نفوذ کې شاملې وي هغه چینې زایر هیوانتسنګ په لاندې توګه معرفي کړي دي:

۱ – لاپو(لغمان) شاهي کورنی یې له منځه تللې وه او د کاپیسا له خوا نه اداره کېده.

۲ – نګاراهار(ننګرهار) دلته هم کومه ځانګړې حکمراني نه وه ،بلکې حکمرانان یې له کاپیسا څخه ټاکل کېدل.

۳ – تاشاسیلو(تاکسیلا) دا سیمه هم ډېر وخت د کاپیسا نه اداره کېده، خو وروسته په کشمیر پورې وتړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې لنډه یادونه وشوه ،چې د کاپیسا د عروج وخت په فرهنګي، سیاسي او تجارتي لحاظ د کانیشکا له واکمنۍ سره اړه لري او د ده پر مهال د سیمو د ستروا‌کیو سره ځانګړي روابط درلودل، د ده پر وخت د مذهب ازادي هم زیاته وه، ،چې د کاپیسا په مرکز (بګرام) او په نورو سیمو کې ډیر عبادتځآیونه او راهیبان موجود و ،چې د بودایي دین یو مشهور عالم د (ګوناوارمن، Gunavar man) ،چې د کاپیسا یو شهزاده و، ځانګړی نوم لري ،چې ده د بودایي دین د خپرېدو په موخه د جنوب ختیځ اسیا او چین ته سفرونه وکړل او هلته یې ګڼ شمېر شاګردان وروزل.

له کوشانیانو څخه وروسته واک کیداریانو ته ورسیده او د دوی پر مهال هم کاپیسا د پلازمینې په توګه مطرح وه. په نهمې میلادي پېړۍ کې د کاپیسا پر ځای کابل د پلازمینې په توګه وټاکل شو او وروسته لدې په اسلامي تاریخونو او آثارو کې د کاپیسا پر ځای د کابل نوم د تاریخ پاڼو ته ولویده یعني د (۲۲۰ م) نه ۱۹۶۰م پورې کومه پاملرنه ورته ونه شوه، بلکې په ۱۹۶۰ م (۱۳۴۲ ش ل) د هغه مهال لومړي وزیر فیصله وکړه ،چې د افغانستان ادار ي واحدونه لوړ شي همغه و،چې کاپیسا بیا د یو ولایت په توګه رامنځته شوه، چې اوسمهال شپږ ولسوالۍ لري.

کاپیسا د بحر له سطحې نه ۱۵۰۰ متره لوړوالی لري او ۱۸۷۱ کیلو متره مربع مساحت لري. د کاپیسا شمال کې د هندوکش لوړ غرونه، د پنجشیر واورینې څوکې، د نیلاب سیند او د شمالي ډنډ ورته ځانګړې ښکلا ورکړې له همدې امله د پخوانیو واکمنانو هستوګنځی و.

د کاپیسا اقلیم په ژمي کې یخ او په اوړي کې ګرم دی ، مګر په پسرلي او مني کې

معتدله هوا لري. د کابل په نسبت د بحر له سطحې څخه لړه ارتفاع لري، نو ځکه هر ډول کر کیله پکې کیږي.د نوموړي ولایت د اوربښت اندازه ۳۰۰ – ۴۰۰ ملي متره ده او په اوړي کې یې تودخه د ۲۵ او ۴۵ درجو ترمنځ وي.

د کاپیسا په لویدیځ کې د پنجشیر سیند تېرېږي، چې اول کوهستان، دویم کوهستان او د کاپیسا مرکز ته تريې د اوبو لوی نهرونه غزیدلي او د یادو سیمو کرنیزې ځمکې خړوبوي.

محمود راقي: محمود راقي د کاپیسا مرکز دی، چې ۱۲۱ کیلو متره مربع مساحت لري، چې جنوب ته یې نجراب ، ختیځ ته یې کوهبند، شمال ته یې دویم کوهستان او لویدیځ ته یې د پنجشیر سیند پروت دی. د اټکل له مخې شمالي عرض البلد په ۳۴ درجو او ۳ دقیقو او ختیځ طول البلد ۲۸ درجو او ۲۴ دقیقو کې واقع دی او د ۶۰ په شاو خوا کې کلي لري.

د کاپیسا مرکز کرنیزه ځمکه لري، چې یادې ځمکې د پنجشیر له سیند څخه خړوبېږي . د کاپیسا د نورو سیمو په پرتله د انګورو باغونه ډېر لري او د اوړي په موسم کې ګڼ شمېر سیلانیان د کاپیسا له مرکز څخه لیدنه کوي. محمود راقي دوه مهمې سیمې لري، چې د سیاحتي او اقتصادي ارزښتونو څخه برخمنې دي، یوه د محمود راقي په ختیځه برخه کې د ریګروان په نوم پرته ده او بله د محمود راقي په لودیځه برخه کې د صیادو په نوم. دې دواړو سیمو ته د کال په هر موسم کې ګڼ شمېر سیلانیان د هېواد له نورو برخو څخه راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

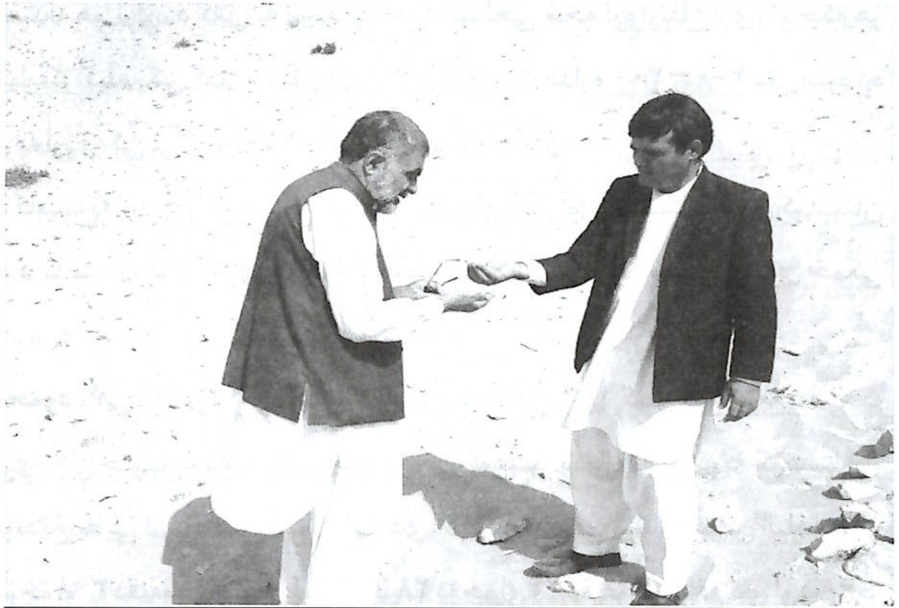

د کتاب لیکوال له پیاوړي تاریخپوه او څېړونکي استاد حبیب الله رفیع سره په رېګروان سیمه کې.

د رېګروان په سیمه کې د ابو حنیفه صیب په نوم یو زیارت هم شته او په لسګونه نورې افسانوي کیسې هم لري. د دې سیمې له ریګ څخه په تعمیراتي موادو کې کار اخیستل کېږي اوسمهال پرې حکومت بندیز لګوي چې څوک یې وړلی نه شي.

تګاب: تګاب د کاپیسا جنوبي ولسوالۍ ده ،چې ۴۸۵ کیلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې څخه ۱۳۰۰ متره لوړوالی لري. د تګاب ولسوالۍ ختیځ ته لغمان او اله سای ولسوالۍ،شمال ته یې نجراب ولسوالۍ، جنوب ته یې د کابل سروبي ولسوالۍ او لویدیځ ته یې د پنجشیر سیند پروت دی.

د وریښمو تنګي تاریخي لار پر همدې ولسوالۍ باندې غزیدلې ده چې د هېواد ختیځې سیمې د هېواد له شمال سره نښلوي. په دې ولسوالۍ کې هم ګڼ شمېر

تاریخي آثار شته او ډېر وخت د غیرې فني کندنو په ترڅ کې بر سېره شوي او زیات وخت له ګاونډیو هېوادونو څخه ځینې کسان راغلي دلته یې څېړنې کړي او ځنې مواد یې ویستلي دي. په دغه ولسوالۍ د کوشانیانو د وخت سیکې، لوښي او د غرونو په لمنو کې پخواني کورونه را برسېره کېږي ،چې د جوړېدو وخت یې د کوشانیانو واکمنۍ ته رسیږي.

تګاب د کاپیسا د نورو ولسوالیو په پرتله پراخې شنې سیمې لري، د کال په څو میاشتو کې د نجراب او د اله سای د رودونو څخه یې کرنیزې ځمکې خړوبېږي. د تګاب ولسوالۍ هر ډول تازه او وچې مېوې لري چې خواږه انار یې د نړۍ په کچه ځانګړی شهرت لري اوسمهال یې الوبخارا هم په لوړه بیه نورو هېوادونو ته صادریږي.

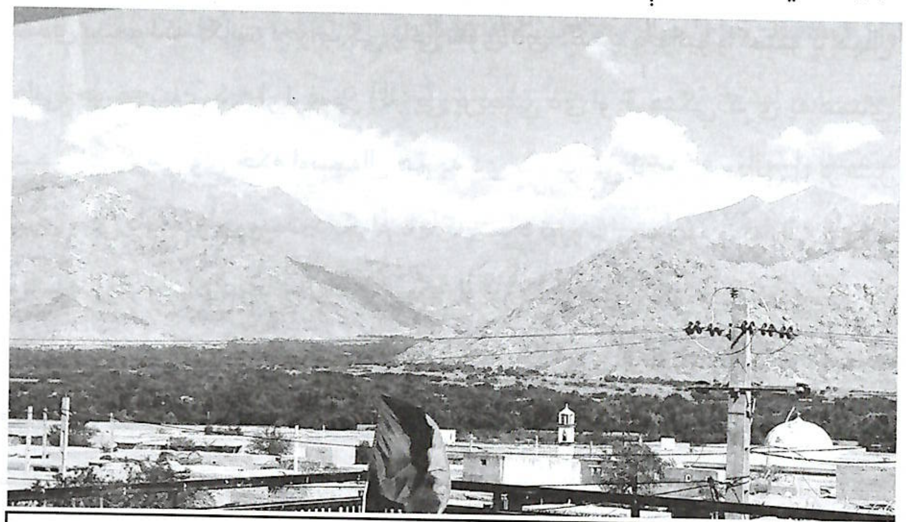

د تګاب د بره درې انځور

د هېواد نومیالی غازي محمد عثمان خان هم د یادې ولسوالۍ د احمد زیو په سیمه کې پیدا شوی دی، د نوموړي د کورنۍ غړي اوسمهال هم د خانانو په نوم یادیږي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تګاب د بیلابیلو سیمو سر بېره د هېواد نورو برخو ته هم کو چیدلي دي. د تګاب ولسوالۍ اوسمهال ستر لوی بازار لري، چې د کاپیسا د نجراب، اله سای، د کاپیسا د مرکز، د سروبي ولسوالۍ د لغمان او ننګرهار یو شمېر سوداګر هم ورته په هره اونۍ کې تګ او راتګ کوي.

نجراب: نجراب هم د کاپیسا په جنوب ختیځ کې پرته ولسوالۍ ده ،چې د هندوکش په لړیو کې را ګېره ده ،چې ۵۸۵ کیلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې نه ۱۶۷۵ متره لوړوالی لري.

نجراب پنځه لویې درې لري، د وریښمو تنکي د لارې به د میلاد نه مخکې او وروسته تجارتي کاروانونه کاپیسا ته د جنوب یا د شمال له لارې داخلېدل. دوی ډېر وخت په همدې سیمو لکه تګاب، نجراب کې پاتې شوی دي دلته د پخوانیو واکمنیو پر مهال ودانۍ جوړې شوي دي او لرغوني آثار یې پریښي دي او فرهنګي کړی په همدې سیمو کې ګرمې وي ځکه اوسمهال هم په دې سیمو کې لرغونې ودانۍ را بر سېر کېږي ،چې د ودانیو جوړښت د بګرام یا د کاپیسا د نورو ښارونو سره ورته والی لري او یونانیانو او کوشانیانو د زمانې لوښي، سیکې او نور مسي شیان پکې پیدا کېږي.

نجراب د هېواد په کچه د طبیعي ښکلا له امله ځانګړی ځای لري، په اوړي کې یاده ولسوالۍ هم ګڼ شمیر سیلانیان لري، په غرنیو لړیو ښکیلي درې، د غرونو په ډډو کې شنې ونې، په سینه یې هر ډول میوې او یخو چینو یې طبیعې ښکلا څو برابره نوره هم ښایسته کړې ده. یاده ولسوالۍ د تګاب او اله سای په پرتله لوړه ده، د سیند ګوټو اوبه یې د پنجشیر له سیند سره یو ځای کېږي. نوموړې ولسوالۍ کرنیزې ځمکې هم لري، چهار مغز او جنغوزې یې له هېواده بهر صادرېږي. په علمي لحاظ هم ځانګړې

کدرونه لري، چې د هېواد په کچه لومړنۍ ولسوالۍ ده، چې ډېری طبي ډاکټران لري.

د نجراب طبیعي ښکلا

اول کوهستان: دا ولسوالۍ د کاپیسا په شمال کې پرته ده، چې جنوب ته یې دویم کوهستان، لودیځ ته یې د پنجشیر سیند، شمال ته یې پنجشیر او ختیځ ته یې کوهبند ولسوالۍ واقع ده.

یاده ولسوالۍ ۱۷۱ کیلو متره مربع مساحت لري او ډېری سیمې له لرغونو اثارو ډکې دي چې د خم زرګر په نوم سیمه یې په لرغونپوهنه کې د ځانګړې مطالعې وړ ده.

په دې ولسوالۍ که د «نساجي ګلبهار» په نوم د رخت جوړونې فابریکه وه، چې د اسیا په کچه یې شهرت درلوده او په ۲۴ ساعتونو کې به درې ډلو کسانو په کې کار کاوه. په علمي او اقتصادي لحاظ هم یاده ولسوالۍ په اوله کټه ګوری کې ده.

علمي او فرهنګي شخصیتونه هم لري . په ۱۳۷۶ کې د البیروني پوهنتون په دې ولسوالۍ کې جوړ شو چې اوسمهال اته پوهنځي لري او تر څنګ یې نورې علمي موسسې او انستیتونه هم جوړ شوي دي. د البیروني پوهنتون لومړنۍ پوهاند ډاکټر

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد نعیم شریف دی چې د دویم کوهستان اوسیدونکی.

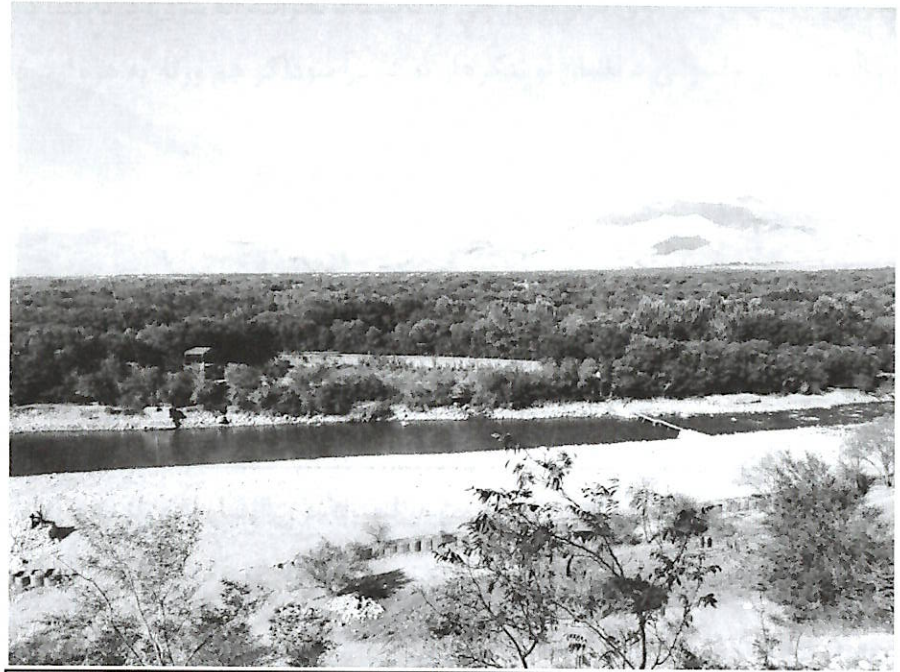

د اول کوهستان یوه زرغونه منظره

اول کوهستان کرنیزې ځمکې هم لري، چې د پنجشیر له سیند څخه خړوبېږي، نوموړې ولسوالي هر ډول میوې او کرنیز حاصلات لري چې د اوړي په موسم کې درې مهم ځایونه یې د ارزښت وړ دی: د خم زرګر سیمه، د شرکت د ګلبهار ځنډه او د ګل غونډۍ برخه ،چې د کاپیسا د طبیعي ښکلا د تاج برخې ګڼل کېږي.

دویم کوهستان: د دې ولسوالۍ شمال ته اول کوهستان، ختیځ ته یې کوهبند ولسوالۍ، لودیځ ته یې د پنجشیر سیند او جنوب ته یې محمود راقي پروت دی. دا ولسوالۍ د کاپیسا د مرکزي برخو څخه ګڼل کېږي، چې کرنیزې ځمکې ډېرې لري

او د پنجشیر له سیند څخه خړوبېږي.

پخوا دواړه کوهستانونه یوه ولسوالي وه، خو ۱۳۷۷ هـ ش کې په دوه برخو(اول کوهستان او دویم کوهستان) باندې وویشل شوه. د دې ولسوالۍ مرکز د جمال اغې سیمه ده، چې د کاپیسا مرکز له اول کوهستان سره نښلوي. دا سیمه هم هر ډول تازه میوې لر ي، خو انګور یې له هېواده بهر صادرېږي. د دویم کوهستان ختیځه ځنډه غرنۍ ده، افسانوي کیسې هم لري خو لودیځه ځنډه یې د پنجشیر په سیند او شنوبوټو او ونو باندې ډېره سینګار شوې ده، نو په دې اساس ډېری سیلانیان هم له دې دواړو برخو څخه لیدنه کوي.

کوهبند: کوهبند ولسوالۍ غرنۍ سیمې لري، له نوم څخه یې معلومېږي چې په غرونو کې راګېر ده. کوهبند ولسوالۍ ۱۹۳ کیلو متره مربع مساحت لري، د بحر له سطحې

د کوهبند یوه غرنۍ چینه او د توتو مېله

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه ۲۰۰۰ متره لوړوالی لري. نوموړې ولسوالۍ د ختیځ طول البلد په ۶۹ درجو او ۲۹ دقیقو او د شمالي عرض البلد په ۳۵ درجو او ۵۳ د قیقو کې واقع ده.

کوهبند ولسوالۍ د اول او دویم کوهستان، نجراب او د پنجشیر ولایت سره ګډې پولې لري. دا ولسوالۍ ځنې طبیعي ځانګړتیاوې لري، د ښه ژوند له پاره ښه اقلم«اب و هوا» لري، د غرنو په لمنو کې د اوبو چینې لري د همدې له امله یې اوسیدونکي د ښې روغتیا خاوندان دي.

کوهبند ولسوالۍ وچه او تازه مېوې لري لکه توت، چارمغز او بادام. خلک یې ډېر میلمه پال اوزیارکښ دي . نوموړې ولسوالۍ د کاپیسا د ټولو ولسوالیو په پرتله لوړه ارتفاع لري او ډېری تاریخي ځایونه لري، چې هر غر او پرښه یې له افسانوي کیسو څخه ډکه ده.

اله سای: دا ولسوالۍ د کاپیسا په جنوب ختیځ کې پرته ده، د تګاب، نجراب، لغمان سره ګډې پولې لري او تر ۱۳۶۸ هـ ش پورې د تګاب ولسوالۍ علاقداری وه. نوموړې ولسوالۍ ۳۴۲ کیلو متره مربع مساحت لري او د سمندر له سطحې نه ۱۶۲۵ متره لوړ والی لري.

د اله سای کلمه ترکیبي نوم دی، چې بېلابېلې معناګانې ورکوې. د « هله» ریښه په پښتو کې د «هغه وخت» معنا ورکوي او «سای» په پخوانۍ عامیانه پښتو کې د «د سیلاب د تېرېدلو لارې» ته وایي. همدا ډول هغه ځمکې ته هم وایي چې ځوړه وي.

اله سای د خپل جوړښت له مخې هم مخ په ځوړه درې لري چې د لږ باران له امله یې اوبه د تګاب له رود سره یو ځای کېږي.

د دې ولسوالۍ ډېری خلک بزګر او مالداران دي او د ځمکې کرنیز حاصلات یې یو

فصله دي. په دې ولسوالۍ کې کرنیزې ځمکې هم لږ دي، خو چارمغز او جنغوزي په کې ډېر دي.

که په لنډ توګه د کاپیسا د سیمو طبیعي جوړښت ته ځیر شو، نو ویلای شو، چې کاپیسا د هسکو او واورینو غرونو له امله په ژمي کې یخه هوا او په اوړي کې معتدله او ښه هوا لري ،چې د هیواد له ګوټ ګوټ نه ګڼ شمېرخلک یې د سیل له پاره راځي.

د کوهستان اوله او دویمه برخه او د محمود راقي سیمې په اوړي کې د شنو او ښکلو

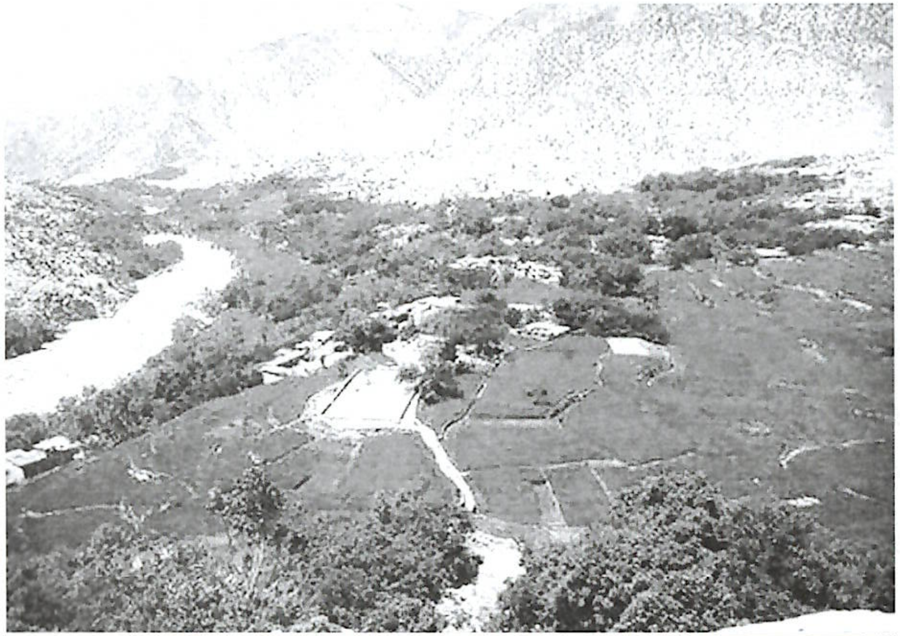

د اله سای یوه غرنۍ دره

ونو له کبله سمسورې او تازه ښکاري ،چې په دې سیمو کې توت، زردالو، بادام او د انګور ونې لیدل کېږي. د دې سیمو په پرتله په نجراب او تګاب کې انار، جنغوزي، الو، چارمغز زیات پیدا کېږي او د نورو میوو ونې هم لري. د کاپیسا د کرنې پیداوار غنم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوار، اوربشي، لوبيا، مې، پنبه او کچالو دي او وچې او تازه ميوې لکه انګور، انار، بادام، جنغوزي او زردالو نورو ولايتونو او ځينو بهرنيو هېوادونو ته هم صادرېږي.
په دغه ولايت پخوا د نساجي فابريکه هم موجوده وه ،چې د اسيا په کچه يوازينې فابريکه وه ،چې ښه توکران يې جوړول او زيات شمېر کارکونکو په کې دنده تر سره کوله ،چې هغه اوسمهال د کورنيو جنګونو له امله ويجاړه شوې ده او اوسني حکومت هم ورته هيڅ پاملرنه نه ده کړې.
کاپيسا د خپل جغرافيوي موقعيت ته په کتو او د لرغونو پآچاهانو د واکمنۍ په اړه ګڼې افسانوي کيسې هم لري ،چې زيات وخت له تاريخي واقعيتونو سره نژدې اړخ لګوي، بل خوا د هندوکش لوړ غرونو څخه په اوړي کې څو مياشتې ګرم شمال هم په دې سيمه کې لګېږي ،چې زيات وخت کرنيزو حاصلاتو ته زيانونه اړه وي.
په کاپيسا کې ۲۸۷۰۰۰ جريبه کرنيزه ځمکه شته ،چې له دې جملې څخه يې ۱۰۰۰ جريبه للمي ده، ،چې د اول کوهستان، دويم کوهستان او محمود راقي ځمکې په اوړي کې د پنجشير له سيند څخه خړوبېږي، مګر په نجراب، تګاب او اله ساى او کوهبند ولسواليو کې ځمکې د غرونو له لړيو څخه د واورو په ويلې کېدو سره اوبه کېږي ،چې په اوړي کې ذکر شوي سيمې د اوبو له کمښت سره مخ دي او د کرنيزو حاصلاتو پر کموالي او ډېروالي اغيزه لري.
کاپيسا د هېواد په تاريخ کې مهمه سيمه ګڼل شوې ده ، چې د يونانيانو او کوشانيانو د واکمنيو پر مهال يې ځانګړې شهرت درلوده. د کانيشکا د واکمنۍ پر مهال د اوړې پلازمينه وه ،چې د پخوانۍ اريانا ډېرې سيمې يې تر واک لاندې وې او دغه مهال د کاپيسا اړيکې د سيمو د نورو ستړواکيو سره نژدې وې.د همدې واکمنيو پر مهال په

کاپيسا کې فرهنګي مزکزونه او بازارونه موجود و او د هغه وخت د ځينو هېوادونو مهم توکې همدلته پلورل کېدل، خو د اسلام مبارک دين په راتګ سره له کاپيسا څخه پلازمينه کابل ته يوړل شوه او کوم فرهنګي ميراثونه ،چې يې درلودل هغه ځينې له مينځه لاړل او وروسته له دې کابل خپل ځانګړې نوم په تاريخ کې پيدا کړ.
(د پورتنى ليکنې مهمې او تاريخي برخې زما په پخوانيو اثارو: د کاپيسا ولسي ادبيات او کاپيسا در سال ۱۳۹۰ کې چاپ شوي دي، ځکه دلته مې ورته ماخذ نه دى ورکړى).

معاذ الله ساپی

مخکې له دې چې د غازي محمد عثمان خان په اړه نېغ په نېغه خبرې وکړو لازمه بولم چې د ده په کورنۍ څه نا څه رڼا واچوم.
زموږ د هېواد ملي اتل غازي محمد عثمان خان ساپي، نيکه معاذ الله خان نومېږي، چې په معذو بابا هم شهرت لري. نوموړى اصلاً د کوه ساپي ولسوالۍ د کوه درې د کلي اوسيدونکي و او له هغه ځاى څخه د خوج بلند يا د تګاب او کوه ساپي تر منځ چې کوم غر پروت دى د همدې لارې د تګاب په لور وکوچېده او د تګاب د نوروز خيلو په سيمه کې يې واړول، چې دا سيمه لومړى يوه وچه دښته وه او به يې نه درلودې، مګر د معذو بابا د کرامت او زيار په وجه په دې سيمه کې د اوبو يوه چينه را پيدا شو چې نوموړې سيمه يې زرغونه کړه.
معذو بابا ياده سيمه(دښته) اباده کړه او د کرنې وړ شوه او د نباتاتو په کرونده يې پيل وکړ. کومه چينه چې د نوموړې دکرامت په وجه پيدا شوې ده اوسمهال يې هم خلک د معذو بابا د چينې په نوم يادوي او هغه غرنۍ لار چې د کوه ساپي ولسوالۍ څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګاب په لور غزیدلې ده، د معذو بابا د لارې په نوم یادیږي.

معذو بابا د عزت وړ، تقوادار او فهم لرونکی شخص و چې د تل له پاره به يې د خپلو خلکو په روزنه کې ونډه اخیسته او دوی يې د غفلت له خوب څخه وېښول او د دين تبلیغ به يې ورته کاوه، همدا ډول يې خلک د مالداری، کرنې، تعليم او د وطن د ابادی په لور هڅولي دي.

معذو بابا د خپل وخت خان هم و، چې د هېواد په شمالي برخو(پروان – کاپیسا) کې يې ډېرې ځمکې درلودې او په تګاب کې يې هم ډېره ځمکه اباده کړې وه. نوموړی د خپل استعداد او شخصیت له امله د تګاب د خلکو مشر و، چې د تګاب کوهستان او په مجموع کې د کاپیسا مالیات به يې ټولول او حکومت ته به يې سپارل[1].

د تاریخي سرچینو له مخې د معذو بابا او د همغه وخت د حکومتي کسانو ترمنځ د مالیاتو د را ټولولو په سر نښتې هم رامنځته شوي دي. په دې اړه سید قاسم رښتیا لیکلي دي: « امیر دوست محمد خان د خپل حکومت د ټینګښت له پاره يو شمېر سیمو کې لښکر کشي وکړه او هلته يې خپل مخالفان وټکول ، چې له هغو سیمو څخه په کوهستان کې سید بابا قشقاري، نورک شکردره يي، زمان خان استالفي او په تګاب کې د امیر د مخالفینو مشر معاذ الله خان و، چې د تګاب جنګ د معاذ الله خان په مشرۍ ډېره ادامه پیدا کړه او امیر دوست محمد خان زیات شمېر عسکر د نواب جبار خان په مشرۍ ولېږل، چې معاذ الله خان ورته ماته ورکړه. له همدې امله پخپله امیر دوست محمد خان د تګاب په لور پاملرنه وکړه، معاذ الله خان ته يې يوه سخته ماته ورکړه او ژوندی يې ونیوه چې د حاجي خان په شفاعت ورته ښښنه وشوه باقي مالیات

(1) مدیر صیب امین الله خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.

يې امیر دوست محمد خان ته وسپارل »«۳: ۶۷».

د ملي اتل غازي محمد عثمان د کورنۍ د غړو په وینا معذو بابا ځکه د هغه وخت حکومت ته مالیات نه سپارل چې خلک د محمد زیانو له ظلم او ستم څخه ډېر په تنګ و او هر یو يې په یو ولایت کې یو پاچا و د مرکزي حکومت اثرات نه لیدل کېدل، معاذ الله خا ن د مرستې پر ځای له دوی سره مخالفت کاوه.

امیر دوست محمد خان چې په لومړي امارت کې کابل ونیوه، د خپلو و رونو جرګه يې جوړه کړه هېواد يې په خپل منځ کې وویشه یعنې یو مرکزي حکومت په څو برخو وویشل شو «۱: ۳۱۲».

په تګاب کې د امیر دوست محمد خان پر وړاندې د معاذ الله خان د مخالفت په اړه د میرغلام محمد غبار د اثر څو کرښې را اخلو: « په ۱۸۴۶ م کال کې د تګاب خلکو د معاذ الله خان په مشرۍ او همدارنګه صاحبزاده جانان او صاحب زاده فتح خان، د امیر دوست محمد خان په ضد پاڅون وکړ، چې معاذ الله خان د امیر دوست محمد خان د لښکر مشر نواب جبار خان ته ماته ورکړه، نو وزیر محمد اکبر خان د تګاب جنګ ته لاړ ، صاحب زاده يې ووژه مالیات يې دوباره معلوم کړل او وزیر محمد اکبر خان بېرته کابل ته وګرځېده» « ۹: ۵۷۶».

مخکې یادونه وشوه چې معذو بابا له پخوا څخه شتمني درلوده. نوموړی د تګاب په جنوبي برخه کې هستوګن شو او هلته يې ډېره ځمکه اباده کړې ده، چې وروسته د نوموړي له مرګ څخه د ده اولادونه هم د تګاب نورو برخو ته کوچیدلي دي او په تګاب کې یا د هېواد په کچه د نوموړي د کورنۍ غړي د خانانو په نوم یادیږي او د نوموړي له مرګ څخه وروسته، حکومت ته د مالیاتو سپارلو دنده د ده اولادونو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره کوله.

د معذو بابا کورنی د هېواد په تاریخ، کې هم ځانګړي ځای لري چې غازي محمد عثمان خان او د نوموړي دوه ورونو د انګریزانو په جګړه کې او پاتې غړو یې د امان الله خان او نادر خان تر حکومت پورې د هیواد په مهمو مسایلو کې مهم رول لوبولی دی، چې د دې کتاب په وروستیو مخونو کې به ورته اشاره وکړو.

شاداد خان ساپی

د غازي محمد عثمان خان پلار شاداد خان نومېږي، چې نوموړی د خپل پلار په څېر خیرک او یو ملي شخص و. نوموړي مروجې دینې زده کړې هم کړې وې او د معذو بابا د کورنی فعاله ځوان و، چې د خپلو هلو ځلو او کوښښونو او ښو اړیکو په اساس یې ځانګړی شهرت درلوده او د تګاب د خلکو مشري به یې کوله.

شاداد خان د خپل ولس سره خواخوږي درلوده او له هغوی سره یې اقتصادي او هر اړخیزې مرستې کولې، نو ځکه ورڅخه خپل قوم راضي و او د تګاب او نجراب د خلکو فیصلې به یې کولې . نوموړي ته خپل د پلار له مرګ نه وروسته دنده سپارل شوې وه، چې د تګاب او نجراب د سیمو مالیات راټول کړي او مرکزي حکومت ته یې وسپاري. شاداد خان یو جرګه مار سړی و، په تګاب کې یې لس لویې کلا ګانې درلودې او د تګاب، نجراب سر بېره د سروبي د ځینو سیمو مشري هم د نوموړي په غاړه وه.

د نوموړي د کورنی د غړو په وینا د نوموړي شهرت او ښې اړیکې او د حکومت سره د مالیاتو په برخه کې مسولیت او پر نوموړي د ولس راټولیدل دا هغه عوامل و چې د تېزین د یو شمېر خانانو یا هغه مهال یو شمېر کسانو په زړونو کې حسد او کینه پیدا

کړه. دوی خپلې متې راونغاړلې، تر څو چې شاداد خان ووژني، اخر دغه خانان چې د تیزین د سیمې اوسیدونکي و پر ده بر لاسي شول چې د شاداد خان ساتونکی ابراهیم یې د نوموړي(شادادخان) د وژلو له پاره په ۴۰۰ افغانیو راضي کړ .

کله چې شاداد خان له مالیاتو سره کابل ته وخوځیده، تیزین ته تر رسېدلو مخکې د خپل ساتونکي(ابراهیم) له خوا ووژل شو او ابراهیم(قاتل)په همدغه شپه بېرته د تګاب په لور وخوځیده دا چې د شپې تیاره وه ابراهیم ناڅاپه په کنده کې وغورځېده او دواړه پښې یې ماتې شوې. کله چې د شاداد خان وروونه د نوموړي د مرګ له پېښې نه خبر شول، نو ابراهیم ته یې په همغه کنده کې دولس منه باروت خښ کړل او انفجار یې ورکړ، تر څو د هغه وجود هم ټوټې ټوټې شو او وروونو یې بیا د شاداد خان جنازه تګاب ته راوړه او په خپل پلرنی هدیره کې خاورو ته وسپارل شو [۲].

د شاداد خان ساپی څخه داسې اولادونه پاتې شولو چې د انګریزانو په دویمه جګړه او د امیر عبدالرحمن خان د واک پر مهال د نورستان په نېولو کې یې د هېواد په معاصر تاریخ کې ځانګړي بابونه جوړ کړي دي.

د غازي محمد عثمان د کورنی یو شمېر غړي د امیر دوست محمد خان او شاداد خان تر منځ د مخالفت یادونې هم کوي، په تاریخې اثارو کې د دوی د مخالفت ښکاره عوامل نه لیدل کېږي، خو د امیر مخالفینو هڅه کوله چې یو شمېر مشران د امیر دوست محمد خان پر وړاندې را وپاروي . د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد ډګروال غلام حیدر خان د هېواد د تاریخ لیکونکي غبار د اثر «افانستان در مسیر تاریخ» په حواله وایي:« ملا غلام پوپلزی چې امیر دوست محمد خان بندي کړی و له

(۲) ډګروال غلام حیدر خان د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندي خانې څخه وتښتېده ، خو انګریزانو ملاغلام له کابل څخه د ښځې په چادرۍ کې په خره سپور تګاب ته ولېږه، تر څو شادا خان د امیر دوست محمد په ضد تحریک کړي».

د محمد عثمان خان ساپي ژوند لیک

د هېواد لوی مبارز غازي محمد عثمان خان ساپی پر کال ۱۸۳۹ م کې د کاپیسا ولایت د تګاب ولسوالۍ د ښکلې درې د احمدزیو د سیمې د خانانو په کلي کې زیږیدلی دی «۵: ۲».

نوموړی د شاداد خان زوی، د معاذ الله خان لمسی، د غازي پیرمحمد خان او غازي محمد شاه خان ورور دی. نوموړی یو ځوانمرده او روڼ انده زلمی و دنګه ونه او شنې ستر ګې یې درلودې، چې په ډېرو سیمو کې به د نوموړي د ښې ځوانۍ او د ښو اخلاقو ستاینه کېدله.

محمد عثمان خان په ۱۲۳۰ هـ ش کال «۱۸۵۱ م» کې د ۱۲ کلو په عمر و، چې د وګړو په منځ کې به کیناسته او د استعماري ځواکونو د ظلم او ستم خبرې به یې کولې کله چې په عمر ۲۲ کلن شو، نو په بېلابېلو سیمو (پروان او د کاپیسا شاو خوا سیمې) کې به ګرځېده او د ولس خلکو ته بې د انګریزانو د د ۱۸۳۸ – ۱۸۳۹ – ۱۸۴۲ کلونو ظلم او ستم روښانه کوه، تر څو خلک د انګریزي ښکیلاک پر وړاندې را وپاروي«۴: ۲۱۷».

محمد عثمان خان د خپل نیکه په څېر په شمالي او په تګاب کې د لوی ثروت خاوند و او په همدغو سیمو کې نوموړی د هغه مهال د حکومت او د سیمیزو جرګو د یومهم

شخص په توګه د امنیت په راوستو کې د خلکو او حکومت تر منځ د منازعاتو په حل کېدو کې مهم رول لوبوه . د نوموړي د ځوانی مستۍ او خوږې شپې وې چې یو ځل بیا انګریزي ښکیلاکګرو زموږ پاکه خاوره تر تهدید لاندې راوسته او د دویم ځل له پاره یې یرغل پیل کړ، چې په دې موده کې عثمان خان خپله ببرۍ د ځوانمردۍ ساحل ته رسولې وه او د انګریز استعماري ځواکونو د یرغل وحشتناکه لړۍ د ګران هېواد افغانستان له جنوب او ختیځ لورې راخورې شوې، چې د امیر شیرعلي خان واکمني یې هم له زوال سره مخامخ کړه.

د غازي محمد عثمان خان څخه اولادونه نه دي پاتې ،خو د هغه وروونو او د کورنیو پاتې غړو هم د افغانانو او انګریزانو په دویمه او دریېمه جګړه کې او د دې جګړو تر منځ چې کومې واکمنۍ رامنځته شوې دي دوی په کې فعاله ونډه درلودلې ده. کله د ځینو واکمنیو پر وړاندې په مخالفت کې واقع شوي دي او کله یې د دوی د ملاتړ په هدف هڅې کړې دي خو په ټوله کې د دوی د کورنۍ یو شمېر غړي د هېواد په معاصر تاریخ کې ځانګړي بابونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد عثمان خان د جګړې لومړي څرکونه

محمد عثمان خان ساپی په عمر ۲۴ کلن و، چې د هېواد په ختیځو برخو کې د افغانانو او انګریزانو تر منځ جګړې روانې وې . نوموړي د دې جګړې لپاره له خپلې سیمې(تګاب) څخه یو شمېر مبارزین وړي دي او هلته یې له انګریزانو سره سخته جګړه کړې ده.

د دې جګړې په اړه د ساپیانو په تاریخ کې لیکل شوي: « محمد عثمان خان ساپی چې له دغې شخړې څخه بریالی راستون شو نو د پیرنګي ښکیلاکي پوځونو په خلاف یې یو غښتلی هیوادنی ملي غورځنګ د یو شمېر ځوانانو په ملاتړ د تیارسي په حال کې ودراوه. ولې چې محمد عثمان ساپی په دې پوهه و، چې پیرنګیانو د لیونتوب جامې اغوستې، نو په دې ترڅ کې محمد عثمان توري او کریچونه تېره کول او په چټک ډول د کاپیسا ولایت او د پروان په سیمو کې کور په کور، کلي په کلي، دره په دره د ملي خپلواکي غوښتونکي ملي غورځنګ په ځوانانو وګرځېد او هغوی د پیرنګي ښکیلاک ګرو جګړې ته را وهڅول او ټول یې په یووالي د پرنګي مقابلې له پاره چمتو کړل. په دغه وخت کې د نجراب درې ساپیانو د تګاب درې ساپیانو د کاپیسا مرکز شاو خوا ساپیانو او د پروان ولایت د سیمو ملي ځوانانو د محمد عثمان خان د قومادې په انتظار ناست و او ځانونه یې د پیرنګیانو مقابلې ته چمتو کړي و»(۴: ۲۱۸).

کابل ته د روسیې پلاوي راتګ

د روسیې حکومت یو استازی د برید جنرال ستالیتوف په مشرۍ کابل ته راولیږه، دا هغه مهال و چې د روسانو او انګریزانو تر منځ په سیمه کې سخته سیالی روانه وه او هندوستان د انګریزانو مستعمره وه او افغانستان د دوه سترو قوتونو په منځ کې واقع و، نو ځکه انګریزانو د افغانانو د واکمن« امیر شیرعلي خان» څخه بار بار غوښتل تر څو خپل استازي افغانستان ته را واستوي او په افغانستان کې خپل سیاسي کارونه پر مخ بوزي او په خپلو سیاسي هڅو له دې ځای څخه د روسانو د راتګ مخنیوی وکړي.

د افغانستان د هغه مهال حکومت د انګریزانو د فریبونو څخه خبرتیا درلوده، نو ځکه په هېواد کې د انګریز نژاده استازي د اوسیدلو سره سخت مخالف و او افغاني واکمن هم

دا نه غوښتل، چې د روسانو سره کومه دوستي ټینګه کړي، مګر روسان لاس بري شول خپل استازی یې افغانستان ته راواستوه. د دغه استازي د راتګ په اړه تاریخپوه ښاغلي عطایي د لیکنې ځینې برخې په لنډیز سره را اخلو:« دغه پلاوی په ۱۸۷۸ م د جولای په ۲۲ مه کابل ته راغی. ستالیتوف امیر ته یې د جنرال کوفمان لیک ورکړ او داسې یې څرګنده کړه چې دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي د افغانستان او د روسیې تر منځ د دوستي تړون وکړي او په دغه تړون کې د امیر شیرعلي خان د ګران زوی عبدالله جان ولیعهدي په رسمیت وپېژني.

امیر داسې وګڼله چې د دغه روسي هیئت له وجود څخه به د انګریزانو په مقابل کې ګټه واخلي، خو روسي هیئت افغانستان ته په در واغو واعدې ورکړې، چې هغې کې یوه دا وه: تزارې روسیه به د افغانستان سره مالي او نظامي کومک وکړي البته انګریزان د افغانستان او د روسي تر منځ د دې ټولو مذاکراتو او مکاتباتو څخه خبر و ځکه د هغوی مشهور جاسوس قاضي قادر د امیر شیرعلي خان په دربار کې موجود و.

څرنګه چې روسانو ستالیتوف په چلبازۍ رالېږلی و او امیر یې استعمال کړ دا د روسانو یوه ټکي وه ستالیتوف لا په کابل کې و، چې روسانو د برلین د کانګریس پریکړه لاسلیک کړه، نو په پټه یې لیک او سړی په کابل کې جنرال ستالیتوف ته را واستوه او ورته یې وویل: له افغانستان څخه په چل را ووځه او د امیر سره د هیڅ شي لاسلیک ونه کړې.

پر امیر انګریزي فشارونه و او روسیي هیئت له ده سره داسې واعده کړې وه، چې دوی به ډېرې لویې قوې د امیر ملاتړ ته راواستوې. وروسته چې ستالیتوف له کابل څخه لاړ او انګریزانو د افغانستان په سرحدونو برید وکړ، نو امیر جنرال کوفمان ته خبر ورکړ هغه ورته په ځواب کې وویل د زیتون پاڼه په لاس کې ونیسه او انګریزانو ته مراجعه وکړه یعني له انګریزانو سره سوله وکړه.

انګریزانو چې د افغانستان پر سرحدونو بریدونه وکړل امیر شیرعلي خان د ناروغه فکر له امله ونشو کړای چې له ۵۱ زره روزل شوي مسلح، سواره پوځ څخه کار واخلي. نوموړي دا مناسبه وګڼله چې روسیې ته ورشي او هلته د ولسونو ویسرانو ته د انګریزانو

برید رسوا کړي، خو روسانو داسې کوښښ کاوه چې روسیې ته د امیر د ورتګ مخنیوی وکړي او جنرال کوفمان به ډاډ ورکاوه چې انګریزان به هیڅ کله په افغانستان برید ونه کړي او د امیر له خوا د التیماتم ځواب هم په ټاکل شوي وخت کې ونه رسید ه او خپلو عسکرو ته یې امر وکړ چې د سرحد دروازې د انګریزانو پر وړاندې خلاصې پرېږدي تر دې چې یوه پریکړه وکړي.

امیر په ۱۸۷۸ م کې د دسمبر په لسمه نېټه یو لوی دربار جوړ کړ، چې په دې دربار کې ډېر قومي مشران او دیني عالمان هم و او هغوی ته یې وویل چې زه مزار ته ځم ، له هغه ځایه پترزبورک ته او بیا به زه له انګریزانو سره خپله کړنه وکړم. همدا و چې ۱۸۷۹ م د جنوري په میاشت کې مزار شریف ته ورسېده او د فبروري په ۲۱ مه د ۵۶ کلونو په عمر له دې دنیا څخه نا اومیده لاړ»«۸: ۱۱۱ـ۱۱۷».

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ته د انګریزي پوځونو ننوتل

کابل ته د روسیي پلاوي راتګ، انګریزان ډېر په تشویش کړي و، نو انګریزانو پر افغانستان باندې یرغلونه پیل کړل بهانه یې دا وه چې د امیر شیرعلي خان لخوا د التیماتوم ځواب په ټاکلي وخت کې دوی ته ونه رسیده . انګریزانو له درې محاذونو څخه د کندهار، کرمې او خیبر څخه پر افغانستان خپل یرغل پیل کړ.

له دیره غازي خان له لارې څخه بولان، کوټه، چمن او قندهار ته را پورې وتل او د پېښور، جمرود، علي مسجد او ډکې نه د جلال اباد په لوري راغلل او دریمه ډله یې له کوهاټ نه د ټل په لاره پیوار، ځاځي ، میدان ، خوست او د لوګر په لوري یې نظامي حرکتونه پیل او درې واړو ډلو غوښتل، چې په یو وخت کې کابل ونیسي.

د قندهار د محاذ قومندان جنرال دانیلډ ستورات و، دغه محاذ ۱۲ زره پوځیان درلودل، د کرمې محاذ۱۵ زره پوځیان درلودل، چې مشري د جنرال پیردریک رابرتس په غاړه وه او د خیبر محاذ مشرۍ د جنرال سرساموېل براون په غاړه وه چې ۲۵زره پوځیان یې درلودل چې د انګریزي پوځ ټول شمیر شاو خوا ۶۰زرو ته رسېده.

په دې ترتیب د ۱۸۷۸م د نوامبر په ۲۱ انګریزانو خپل بریدونه پیل کړل. افغانستان ته په داخلیدو یې د پولو در وازې خلاصې ولیدې ځکه چې امیر شیر علي خان خپلو پوځونو ته د شاتګ امر کړی و او خلک د التیماتوم څخه خبر نه و . د انګریزانو بریدونه ناڅاپي و تر څو چې د هېواد د سیمو خلک پرې خبریدل انګریزانو په ټولو مهمو لارو کې ستراتیژیک او مهم ځایونه نیولي و«۹: ۶۱۶».

انګریزي پوځونو قندهار، ننګرهار او پکتیا ته د راتګ په لاره کې د افغانانو د سختو

مقاومتونو سره مخامخ شول ، ډېر ځاروي او عسکر یې تباه شول په جلال اباد او قندهار کې په عسکري چونیو کې کلابند پاتې شول. دې اوضاع انګریزانو ته څرګنده کړ ه چې په نظامي زور د افغانستان ساتل ناممکن دي. لار د لیتن او د هغه نظامي افسران د دې په ځای چې هندوکش ته ورسیږي د خپل ځان د خلاصون په فکر کې شول.

انګریزانو کیوناري په دې وګماره چې امیر محمد یعقوب خان سره د سولې خبرې وکړي، د افغانستان په ختیځو او جنوبي سرحدي ښارونو کې د انګریزانو د بریدونو څخه شپږ میاشتې تیرې شوې وې چې په ۱۸۷۹ م د می په ۲۶ مه د کابل سره د کیوناري اړیکه ټینګه شوه او امیر محمد یعقوب خان په خپله د ګندمک د معاهدې لاسلیک له پاره ګندمک ته لاړ. که څه هم د افغانستان خلکو نه غوښتل چې د انګریزانو سفیر دې کابل ته راشي خو امیر محمد یعقوب خان د می په ۲۶ مه د ګندمګ تړون له انګریزانو سره لاسلیک کړ«۹: ۶۱۹».

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګندمک تړون

کله چې انګریزان پوه شول، چې په زور سره د افغانستان په خاوره یو قدم پر مخ نه شي تلای ، نو مجبوره شول چې د خبرو له لارې خپل هدف تر لاسه کړي نو امیر محمد یعقوب خا ن ته یې د خبرو وړاندیز وکړ ، همغه و چې خپل اهداف یې په یو تړون کې راټول او په محمد یعقوب خان باندې یې لاس لیک کړل له دې لارې انګریزان خپلو موخو ته ورسېدل.

انګریزان په نړۍ کې سخت غچ اخیستونکی قوم دی ګندومک یې ځکه دغه تړون لپاره وټاکه چې نژدې ۴۰ کاله وړاندې د دوی ۱۷ زره عسکر همدلته له منځه تللي و او ویاړونه یې د ګندومک په سیمه کې د خاور سره خاورې شوي و«۸: ۱۲۳».

د تړون د لاسلیک پر وخت یو شمېر افسران او نظامي قوې هم ور سره وې. سرلیوس

کیوناري د نورو سیاسي کسانو سره هم حاضر و. دغه تړون د لاندې ما دو په بنا د انګریزانو او امیر محمد یعقوب خان او د هغه د متعلقاتو تر منځ د تلپاتې دوستۍ د ټینګښت په موخه لاسلیک شو.

د تړون مادې په لاندې ډول ذکر شوي دي:

۱ ـ له هغې ورځې څخه چې معاهده د دواړو اړخونو څخه تصدیق کېږي، د برطانیې د حکومت او د افغانستان امیر ، د هغه ځیناستو او نورو متعلقاتو تر منځ به دایمي سوله او دوستي بر قراره وي.

۲ ـ د افغانستان امیر او د هغه اتباع تعهد کوي، چې د معاهدې د تصدیق وروسته به ټولو هغه کسانو ته عمومي عفوه اعلانوي، چې د جنګ په دوران کې د انګلیس عسکرو په طرفدارۍ ولاړ و. دوی چې په هره درجه او مرتبه کې وي د مجازاتو څخه محفوظ دي. لکه سر دار ولي ، محمد خان لاتي او نور.

۳ د افغانستان امیر او د هغه اتباع ژمن دي چې د خارجي رابطې په برخه کې دې د برطانیې د حکومت د مشورې پابند وي او د افغانستان امیر حق نه لري چې د نورو هېوادونو سره روابط ټینګ کړي او د خارجي حملې په صورت کې به د انګلیس حکومت د امیر سره نظامي کومک کوي او څرنګه چې د انګلیس حکومت مناسبه ګڼله د دفاع په خاطر به پیسې او وسلې ورکوي. انګلیسي عسکر به د دفاع د کار د سرته رسېدو څخه وروسته د برطانیې قلمرو ته مراجعه کوي.

۴ـ د برطانیې د حکومت او عالیحضرت د نږدې ارتباط او هم د افغانستان سرحدونه د پردیو د تېریو څخه وساتي، نو د انګریز دولت لازمه ګڼله چې خپل دایمې نماینده افغانستان ته واستوي. او یو ټولګی عسکر ځان سره ولري د انګریز حکومت حق لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ضرورت په وخت خپل استازي افغاني سرحداتو ته واستوي په مقابل کې د افغانستان امیر حق لري خپل نماینده د هند ویسری در بار ته او نورو هندي مقاماتو ته واستوي.

۵ د انګریز د نوماینده ګانو حفاظت به د افغانستان د امیر او د هغه د اتباعو په غاړه وي او د انګلیس حکومت به تعهد کوي، چې د دوی استازي به د افغانستان په کورنیو چارو کې لاس وهنه نه کوي.

۶ ـ د افغانستان امیر او د هغه اتباع د خپل ځان او خپل ځای ناستو له خوا تعهد کوي، چې په افغانستان کې به د انګریزي نماینده ګانو او نورو کسانو سره چې د تجارت له پاره افغانستان ته تګ او راتګ کوي دوی سره ښه سلوک کوي او په شخصي معاملاتو کې به یې لاس وهنه نه کوي.

۷ ـ څرنګه چې تجارت د دواړو تر منځ په مسلسله توګه جریان لري د افغانستان امیر تعهد کوي چې د تجارانو حفاظت او د تجارتي مالونو د عبور له پاره سهولتونه برابروي.د تجارت د ترقی تجارتي مالیاتو او نورو په هکله به یو بیل قر ارداد د یو کال په اوږدو کې لاسلیک کړي.

۸ ـ د تجارتي روابطو او د تګ راتګ د سهولت په خاطر دواړه لوري تعهد کوي چې د کرمې څخه تر کابله پورې د تلګراف یو خط د برطانیې په لګښت غځول کېږی او حفاظت به یې د افغانستان امیر په لاس کې وي.

۹ ـ څرنګه چې د دواړو حکومتونو تر منځ د دې معاهدې له مخې دوستي بر قراره شوې ده. د برطانیې حکومت د قندهار او جلال اباد او هغه سیمې چې د برطانیې تر قبضې لاندې دي، بېرته یې سپاري، په استثنا د کرمې او پشین سیمې، چې د

برطانیې د حکومت د تسلط لاندې دي. اما دا تلسط به دایمې نه وي. د هغه مالیات به د داخلي پر داخت وروسته کال په کال د افغانستان امیر ته سپارل کېږي.

د برطانیې حکومت د میچنی او خیبر انتظام چې د جلال اباد او پېښور ترمنځ واقع دي په خپل لاس کې اخلي، او د هغو قبایلو د تګ او راتګ انتظام چې په دې دواړو سیمو کې قرار لري ، برطانیه یې په خپل لاس کې اخلي.

۱۰ ـ که چېرې د افغانستان امیر وکولای شي، چې خپل بشپړ اقتدار ټینګ کړي او هم د دغه تړون شرایط په صاداقانه ډول مراعت کړي، نو د برطانیې حکومت به د کال ۶۰۰ زره کلدارې امیر او د هغه ځای ناستو ته ورکوي«۹:۶۱۱».

امیر محمد یعقوب خان لاسلیک   د سر لیوس کیوناري لاسلیک

د کیوناري راتګ کابل ته

د امیر محمد یعقوب خان او د انګریزانو تر منځ د ګندمک تړون په پایله کې انګرېزانو د سیاسي تدبیر له لارې په کابل کې د خپل استازي د شتون د پاره لاره هواره کړه او هغه شېبو ته چې انګرېزان له پخوانه ستر ګې په لار و په ډېره اسانی سره ورسېدل.

انګرېزانو خپل سفیر کیوناري چې د کابل خلک یې د کمناري په نوم یادوي، د ګندومک د تړون د څلورمې مادې په اساس د ۵۶۰ ساتونکي ګارد سره چې مشري یې د لفتنت همتن په غاړه وه کابل ته راغی او د امیر محمد یعقوب خان د یوې عسکرې قطعې له خوا یې هر کلی وشو او په بالا حصار کې یې د امیر محمد اعظم خان په قصر کې واړول« ۹: ۶۲۰».

کله چې کیوناري کابل ته راغی د مکناټن په څېر یې د افغانستان د حکومت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاروکې لاس وهنه پيل کړه، تر هر څه د وړاندې يې د معاشاتو کار په لاس کې واخيست او داسې فکر يې کاوه چې افغانان به د نوموړي په دې عمل مات شي مګر د افغانانو غرور يې را وپاروه.

امير محمد يعقوب خان په هرات کې خپل ورور محمد ايوب خان ته احوال ورکړ چې يو ډلګی عسکر را وليږي، دغه عسکر د لارې په اوږدو کې ډېر ستړي او ستومانه و، بې پيسو او وږي هم و. دوی ته ويل شوي و چې معاش به ورته په کابل کې اجراشي. دغو عسکرو سپه سالار داود شاه خان ته مراجعه وکړه هغه ورته وويل چې اوس اختيار له کيوناري سره دی، هغه په بالاحصار کې دی هغه به يې تاسو ته اجرا کړي ، خو کيوناري ،چې د پخوا نه چل او فريب کاوه د دوی پر ورتګ ووېريده او فکر يې وکړ چې پر دوی(انګريزانو) د پاڅون کونکو بريد پيل شو«۸: ۱۲۵».

د محمد عثمان خان ساپي خوب ليدل

کله چې انګريزي سفير (کيوناري) د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس وهنه پيل کړه، محمد عثمان خان ساپی د کيوناري په دې کړنو ډېر ځورېده او بل دا چې د ده ايمان او ضمير دا نه منله چې د نوموړي د قوم پر سر دغلامی سيوری ولاړ وي، نو ځکه محمد عثمان خان به تل فکر مند ښکارېده تر څو د انګريزانو سره په کوم ډول جګړه پيل کړي.

يوه شپه چې محمد عثمان په خپله حجره کې د لرې سيمو ميلمانه درلودل، د خوب کولو څخه يې مخکې د ميلمنو سره د کيوناري په منفي کړنو بحث کاوه نو کله چې نوموړی ويده شو ، د شپې په نيمه برخه کې خوب وينی چې نوموړی (محمد عثمان خان)د کور په لور روان دی او هوا تږوله ګرد جنه ښکاري کله چې قدم اخلي په هرقدم سره ټکان خوري لکه څوک چې برق ونيسي کله چې په دروازه ورننوت ګوري چې خړې اوبه د کلا منځ ته د کلا د ديوالونو له تيرو څخه راوزي چې د کلا د لوديځ لوري ديوال راپر بوته او په ترتيب سره د کلا د برنډې او د کوټو ديوالونه راپرېوزي محمد عثمان خان لګيا دی د ډېرو لاندې د خپلې کورنی غړي را باسي بيا يو ځلي ټکان خوري چې پښې يې د ځمکې په تل نه لګېږي چې د کلا د ختيځ ديوال مخامخ برخه پر ده را پرېوزي چې نوموړی يوه چيغه وهي او له خوبه را وېښېږي.

نوموړی بېرته ويده شو د شپې په وروستی برخه کې بيا يو داسې خوب ويني چې محمد عثمان خان کله خپل باغ ته داخليږي د باغ په مينځ کې د اور لمبې خپرې دي او هره اونه په اور کې رانغښتې ده د خپلې منګولې په خاورو ډکوي او په اور يې ور شيندي او وروسته يو تبر را اخلي له هرې ونې څخه اور په دغه تبر مړ کوي چې په دې وخت کې د نوموړي و رور سيد محمد هم دلته شته دی، چې د ونې له سر څخه د واورې په شان د اور دوه غونډاري(توپ)را پريوزي د دواړو ورونو په کاليو نښلي بيا دواړه ورونه پر اسونو سپاره دي، سپينې جامې يې په تن دي او ډېر شمېر خلک د

دوی پسې روان دي، دوی له خپلو اسونو نه د خپل کلي د چینارونو لاندې کوزیږي.
کله چې محمد عثمان خان ساپی وینښ شو درې ورځې یې روژه ونیوله د خلکو د رویاتو پر بنا د پورتني خوب تعبیر په لنډ دول داسې دی، چې انګریزانو زموږ پر هیواد برید وکړ، په ظلم او ستم یې لاس پورې کړ، د کابل تاریخي بالاحصاریې وران کړ د کابل په زړه کې جګړو زور واخیست او د اسمایي په غره کې محمد عثمان خان او د نوموړي ورور (سید محمد خان)د شهادت جامونه وڅښل چې دوی یې له هغه ځا ی شخه په اسونو تګاب ته راوړل او د خپل کلي تر چنارونو لاندې خاورو ته وسپارل شول[۳].

[۳] مدیر امین الله خان د غازي محمدعثمان خان د کورنی غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.

په تګاب کې د محمد عثمان خان ساپي غونډه

د انګریزانو په زړه کې همدا هیله وه، چې افغانستان هم د هندوستان په څېر په خپله مستعمره کې شامل کړي خو افغان میړني او غېرتي قوم ته د انګریز یو قدم اینښودل په خپله خاوره کې د زغملو وړ نه و. په همدې اساس په یو شمېر کلیو، حجرو او جماتونو کې به اولسي خلکو د انګریزانو سره د جګړې په اړه په خپل منځ کې هم بحثونه کول. محمد عثمان خان ساپی چې د خپل قوم مشر و لازمه یې وګڼله چې شاو خوا سیمو کې د علماو، سپین ږیرو، سردارانو او ځوانانو سره د جګړې په اړه یو پلان طرحه کړي . محمد عثمان خان د غونډې د تاکل شوې نېټې نه دوه ورځې مخکې خپلو نفرو ته اسونه ورکړل چې تر څو د کاپیسا د یو شمېر سیمو، کوهستان، کوه صافي ، نجراب، بدراب ، اله سای او د لرې سیمو خلکو ته د راتګ پر مهال ستونزې نه وي . په ټاکل شوې نېټه غونډه پیل شوه چې په سر کې محمد عثمان خان وینا وکړه او د غونډې موخه یې ګډونوالو ته روښانه کړه او ویې ویل: « علما او سپین ږیري دي د ټولو سیمو په شمول د مجاهدینو یو عمومي مشر وټاکي تر څو د هغه په لارښونه جګړه وکړي».
له دې وروسته د غونډې د ګډونوالو له خوا محمد عثمان خان ساپی د عمومي مشر په توګه وټاکل شو او ټولو خلکو ژمنه وکړه چې د مرګ تر سلګۍ پورې به هم د ده تر مشرۍ لاندې په دې جګړه کې برخه اخلي.
په همدې غونډه کې علماو او مشرانو له خوا د وخت د لویو فرعونیانو او د سکندر او چنګیز د ظلمونو یادونه هم وشوه او د هغوی د هلاکت تصویرونه یې روښانه کړل او وروسته محمد عثمان خان خپل ولس ته وعده ورکړه چې کله دې له تګاب څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګ په هدف حرکت کوي تر خو چې یې انګریزان له افغانستان څخه شړلي نه وي او یا دی شهید شوی نه وي تر هغه به د تګاب په لور نه راګرځي(۵).

د محمد عثمان خان په مشرۍ د ملي غورځنګ جوړېدل

مخکې یادونه وشوه چې انګریزانو د افغانستان د حکومت په کورنیو چارو کې لاسوهنه پیل کړه، دا اوازې د خلکو منځ ته هم رسېدلې وې ، نو د دوی په دې کړنو محمد عثمان خان ساپی هم ځورېده ځکه یې د ملي پاڅون د جوړېدو پرېکړه وکړه. د کاپیسا ولایت په لویو سیمو وګرځېده، د تګاب، نجراب، محمود راقي، کوه ساپی د اوسنۍ کاپیسا، پروان او پنجشیر له سردرو څخه یې یو ملي لښکر جوړ کړ. محمد عثمان خان ساپي لومړی په خپلو سیمو کې د انګریزانو د جګړې له پاره لیکې منظمې کړې بیا کابل او یو شمېر نورو لویو سیمو ته لاړ هلته یې د نورو ولایتونو او سیمو له غازیانو سره خبرې وکړې او د بالاحصار د جګړې په اړه یې هم د نورو سیمو له مشرانو سره مشوره وکړه.

غازي محمد عثمان د جرائت او ځوانمردي له امله د انګریزانو په دویمه جګړه کې د ټولو غازیانو له خو مشر ټاکل شوی دی، چې د کابل په شیرپور او اسمایي جګړه کې په لومړي سنګر کې د انګریزانو سره جنګیدلی دی.په دې جګړه کې د افغانانو سره توري وې او ځینې پخوانی اوږده ټوپک هم و، خو انګریزان د وسلو له پلوه پوره سنبال و(۶).

(۵) مدیر امین الله خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.
(۶) ډګروال غلام حیدرخان د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

د بالا حصار جګړه او غازي محمد عثمان خان

انګریزانو د کابل واکمنۍ خپله ګټله او کیوناري له نورو انګریزانو سره د افغانانو په کورنیو چارو کې لاسوهنې ډېرې کړې وې ، نو محمد عثمان خان د نورو غازیانو په څېر په تګاب کې د ځوانانو په ملاتړ یو غښتلی ازادي غوښتونکی غورځنګ، د تیارسی په حال کې د انګریزانو په مقابل کې درولی و د دوی وسلې توري او چړې وې.

محمد عثمان خان په دغه وخت کې د دې ځای د روایاتو له مخې د پنځه(۵) تنو ساپیانو سره د پنج شنبې په ورځ سهار وختي د تګاب له درې څخه یې مخ په کابل حرکت وکړ او د کوه ساپی په غرونو واوښتل، چې د لارې په اوږدو کې د کوه ساپي ځوانان هم ور سره ملګري شول. کله چې کابل ته ورسېدل، نو هلته یې د محمد جان خان وردګ او ملا مشک عالم سره پریکړه وکړه چې د سپټمبر په دربیمه نیټه به سهار وختی په بالا حصار باندې د ازادۍ لښکرې خپل بریدونه کوي.

محمد عثمان خان ساپی له هغه ځایه بېرته سروبي ته را وګرځېده ، د شپې په تیاره کې له کوه ساپی څخه یې ځان تګاب ته ورسوه. هلته یې لښکرې را غونډې کړې چې د نجراب د درې مبارز ځوانان هم ور سره ملګري شول، بیا د کوه ساپی د غرونو د لارې د چړو، تورو او ټوپکو په لاس مخامخ د کابل په لور روان شول چې د دې ملي غورځنګ مشري محمد عثمان ساپي کوله.

دغه لښکرې د ټاکل شوې نېټې د جګړې په هدف د شپې په تیاره کې له کوه ساپي څخه کابل ته ورسېدې. د سپټمبر دویمه ورځ وه چې د هېواد ننګیالي زامن د محمد عثمان خان په لار ښونه، د سهار ستر ګه لا نه وختلې، چې د کوه ساپی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غره را واوښتل او د کابل په سیمه باندې راښکته شول. د سپټمبر په دریمه په بالاحصار یې جګړه پیل کړه. له دغه لښکر څخه د مجاهدینو یو مشر پیرمحمد ساپي پر بالاحصار وروخوت او توده جګړه پیل شوه . پیرمحمد خان ساپی باندې کیوناری ډزې وکړې او نوموړی په دې جګړه کې ټپي شو. پیرمحمد خان ساپی وویل :« زما د ټپي کېدو څخه څوک مه خبروئ چې د مجاهدینو روحیه کمزورې نه شي».

د نوموړي له زخم څخه وینې څڅېدې، چې محمد عثمان خان ساپی او محمد شاه خان ساپی لښکرې را ورسېدې ، ګوري چې پیرمحمد خان سخت ټپي پروت دی محمد عثمان خان او محمد شاه خان خپل ورور پیر محمد خان ته داسې وویل: « ورورە ته ټپی شوی یې، موږ به تر هغې تا له دې ځایه څخه پورته نه کړو تر څو چې موږ ټول انګریزان له بالاحصار څخه ورک کړي نه وي او ستا غچ مو اخیستی نه وي».

د سپټمبر په دریمه نېټه سهار وختي د خپل لښکر سره پر بالاحصار ور وخوت، درنه او سخته جګړه پیل شوه، چې د توپونو او د ډزو انګازې په ټول کابل کې خپرېدې ، د محمد عثمان خان لښکرې په چټکی سره بې له کوم ځنډ څخه مخامخ د پټنګانو غونډې پر بالاحصار ګهیځ په اونیمو بجو د دریو غونډونو له خوا د خپلواکۍ له مبارزینو سره یو ځای یو منظم برید په بالاحصار پیل کړ.

افغاني مبارزینو لومړی پلا، د اسونو اخورونه مات او اسونه یې تیت او پرک کړل، په دې وخت کې یوې ډلې شیر پورته منډه واخیسته او له خپلو وسلو سره بېرته واپس راغلل پر بالاحصار ور وختل او منظمه جګړه پیل شوه. ملي مبارزینو د انګریزانو د سفیر(کیوناري) هستوګنځی کلابند کړ، د همدې ورځې په اوږدو کې محمد عثمان

خان او افغاني مبارزین د ودانۍ سر ته وختل او له هغه ځایه یې ودانۍ ته اور واچوه.

دا مهال امیر محمد یعقوب خان ډېر په ډار کې ولوېده او تورن جنرال داود شاه خان یې د خپل ولیعهد (ځای ناستي) او یو څو نورو کسانو سره د جګړې د مخنیوي له پاره مبارزینو ته ور ولېږل، چې د جګړې څخه لاس واخلي خو ملي مبارزینو په ډېر قهر سره پر داود شاه خان باندې د توري ګزار وکړ، داود شاه خان له اس څخه را ولوید، سخت ټپي شو او نورو استازو د خلکو د ملي غورځنګ د طوفان د خطرناکو څپو څخه په ګرد او دوړو کې خپل ځانونه په تېښته بریالي کړل.

په دې ورځ په انګریزانو باندې د ورځې له لسو بجو نه تر درېنیمو بجو پورې ډېر بد حالت و، د شپې د اته بجو نه تر نهو بجو پورې د ملي خپلواکۍ ځوانانو او د ښکیلاک ګرو لښکرو تر منځ ډزې رواني وې او وروسته دواړه خواوې د خپلو ټپیانو او وژل شو کسانو په ټولولو کې وې،چې تیاره خپره شوه.

په دغه تاریخي ورځ بالاحصار کې میشت انګریزان ټول له مینځه تللي و، د مړو لټولو دا بله ورځ ۱۸۷۹ م د سپټمبر په څلورمه نېټه د ځینو سوځېدلو انګریزانو مړي پیدا شول، خو کیوناري په کې چا نه پېژنده . له دې پېښې وروسته انګریزانو د درېیو لارو څخه په افغانستان برید پیل کړ او غازي محمد عثمان خان د نجراب، د ده بالي، د پروان، محمود راقي، کوهستان، تګاب ، کوه ساپي او سید خیلو په سیمو وګرځېده د ځوانانو سره یې ولیدل او دوباره د جګړې په هدف یې خپلې تیارۍ ونیولې او له دې سیمو څخه بېرته تګاب ته لاړ«۴: ۲۲۰».

په دې جګړه کې له کیوناري سره د سفارت ۱۳۳غړي هم وژل شوي دي«۸: ۱۲۶».

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنرال رابرټس د کابل په لور

غازي محمد عثمان خان چې د نورو افغاني مبارزینو په ملتیا انګریزي سفارت له منځه یوړ، نو افغاني واکمن امیر محمد یعقوب خان د دغې پېښې په اړه یو لیک ولیکه، چې د همدې موضوع په اړه ښاغلي غبار لیکلي دي: «کله چې انګریزي سفارت په کابل کې د هلاکت په سیند لاهو شو، نو امیر محمد یعقوب خان د یو لیک په ترڅ کې د دغه سفارت د تبا کېدو خبر جنرال فرید ریک رابرټس ته ورکړه او ویې لیکل چې په کابل کې عمومي انقلاب دی، زه په خپل قصر کې کلابند یم. د دې خبر په اورېدو سره د لندن څخه لارد لیتن ته تلګراف وشو او ویې ویل چې ملکه ستاسو په ټولو اقداماتو کې د سفارت د انتقام او د انګلیس د شرف او عزت د اعادې په خاطر له تاسو سره مرسته کوي«۹: ۶۲۱».

لارد لیتن رابرتس ته د کابل په لوري د حرکت امر ورکړ، او داسې نشرات یې کول، چې موږ کابل ته د امیر محمد یعقوب خان د حکومت د استحکام له پاره ځو او د سفارت له قاتلینو څخه انتقام اخلو، خو د نورو خلکو سره هیڅ کار نه لرو.

جنرال رابرتس له پوځ سره د شتر ګردن په سیمه کې د یو تصادم نه وروسته لوګر ته داخل شو، د ولسي خلکو سخت بریدونه یې ولیدل، خو کابل ته نژدې شول. په چهار آسیاب، سنګ نوشته کې د سختو مقامتونو څخه وروسته بن حصار ته او له هغه ځایه کابل ته داخل شول . خپله اردو یې په تپه مرنجان کې ځای پر ځای کړه او په لوړو نقطو کې یې توپونه نصب کړل، بالاحصار او نور ځایونه یې وسوځول. په ظلم ، تېري او د کابل ولس په ازارولو او شهادت یې لاس پورې کړ«۹: ۶۲۳»

همدا ډول د انګریزانو یو شمېر نورو لښکرو د هېواد په جنوب او ختیځ کې یو شمېر سیمې ونیولې. انګریزانو په اول د دسمبر، امیر محمد یعقوب خان د انګریزي پوځ له یوې قوي ډلې سره هندوستان ته ولېږه، له دېنه یوه اونۍ وروسته یې سردار یحیی خان ، زکریا خان او وزیر محمد شاه خان هم هندوستان ته بندیان ولېږل او مستوفي حبیب الله خان یې ځکه جلا وطن نه کړ، چې هغه به په افغانستان کې له انګریزانو سره مرسته وکړي«۱۰: ۸۷۹».

ولسي پاڅون (د ۱۸۷۹م، دسمبر)

افغانانو چې په کابل کې د انګریزانو ظلم او ستم ولیده، چې خلک یې وژل ، زورول او بې کوره یې کول او هم یې د کابل تاریخي ځایونه ورانول او ورځ په ورځ د دغه ظلم لمن لاپسې پراخېده، نو ولس نور دغه ظلمونه نه شول زغملی، نو د وسلو او تورو د لارې یې عملاً مبارزه پیل کړه.

کله چې انګریزان کابل ته ننوتل، پنځه پنځوس ورځې تېرې شوې وې ، افغان ولس ته روښانه شوه چې انګریزانو د افغانستان امیر (محمد یعقوب خان) هندوستان ولېږه او دوی د کابل په ښکلي ښار کې اور بل کړی، نو د افغانستان غیرتي او مجاهد ولس یو ځل بیا جګړې ته تیار شول. په هر ځای کې مجاهدینو خپل مشران وټاکل، د کابل، کوهدامن او د کوهستان مجاهدینو د محمد کریم خان، غلام قادرخان او میربچه کوهدامني په مشرۍ، د پغمان مجاهدین د پرویز شاه خان په مشرۍ ، د تګاب او نجراب مجاهدین د غازي محمد عثمان او د هغه ورور محمد شاه خان تر مشرۍ لاندې، د لوګر مجاهدین د غلام حیدر خان چرخي، د میدان وردګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاهدين د غازي محمد جان خان تر مشرۍ لاندې د غز ني او زابل مجاهدين د ملادين محمد (ملا مشک عالم) تر مشرۍ لاندې، د هرات مجاهدين د ايوب خان او حفيظ الله خان تر مشرۍ لاندې د جلال اباد مجاهدين د د عصمت الله خان او حفيظ الله خان تر مشرۍ لاندې «۹:۶۲۵».

د يادو سيمو مجاهدين د انګريزانو د ويستلو په هدف مبارزې ته تيار و، چې دوی په ټاکل شوې نېټه د انګريزانو سره په جګړه لاس پورې کړ، په مرکز او يو شمېر نورو سيمو کې د انګريزانو پر وړاندې عملاً مبارزه پيل کړه او انګريزانو هم عملاً وليده چې د دې هېواد نيول او پر افغانانو حکومت کول اسانه کار نه دی او مجاهدين تر هغې وجنګيدل تر څو چې يې انګريزان اړ ايستل چې د افغانستان له خاورې څخه د ماتې په حالت ووځي. بيا هم انګريزانو هڅه کړې چې د خپلو سياسي هڅو د لارې په دې هېواد کې خپلو يو شمېر موخو ته ورسېږي.

له غازي محمد عثمان خان ساپي څخه د انګريزانو غوښتنه

انګريزانو خپل استازي د سرفراز خان په امر او لارښونه، چې نوموړي(سرفراز خان) د غازي محمد عثمان خان له کورنۍ سره د دوستۍ اړيکې درلودې. سرفراز خان انګريزانو ته ويلي و چې د تګاب خلک زموږ دوستان دي او هغوی به له تاسو سره مرسته وکړي. دغه استازو د تګاب له خلکو او محمد عثمان څخه غوښتنه درلوده چې د انګريزانو پر وړاندې له مبارزې لاس واخلي.

د ساپيانو په تاريخ کې دې موضوع ته هم اشاره شوې ده: « انګريزانو سرفراز خان نومي سړي ته، درې لکه روپۍ ورکړې، چې دا سړی د غازي محمد عثمان خان د خپلوانو څخه و، چې پيسې محمد عثمان خان ساپی ته ورکړي او هغه له جګړې لاس واخلي. محمد عثمان خان ساپی او د ده وړور محمد شاه خان ساپی د ازادۍ د لارې تول مبارزين را ټول کړل او د انګريزانو د پيسو دوکه يې ورته څرګنده کړه»«۴: ۲۲۲».

د غازي محمد عثمان د کورنۍ غړی ډګروال غلام حيدر خان وايي : « چې سرفراز خان د غازي محمد عثمان خان ماما له انګريزانو څخه پېسې راوړې وې، تر څو غازي محمد عثمان په افغانستان کې د انګريزانو سره مخالفت ونه کړي».

کله چې محمد عثمان خان ، د انګريزانو او سرفراز خان په هدف خبر شو له ډېره قهره يې په خپل ماما د سوک وار وکړ چې د خولې ژامه يې ماته شوه او د پيسو سره يې بېرته انګريزانو ته ولېږه او څو تنه يې هم ووژل او هغوی ته يې داسې خبر ولېږه، چې د افغانستان په هر ګوټ کې ستاسو د اوسېدو سره مخالف يم او د لوی خدای (ج)په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته په ستاسي ښکیلاکګر پوځ د توري په زور له افغانستان څخه وباسم.

د انګریزانو قواوې په نغلو کې ولاړې وې او غازي محمد عثمان خان هم د خپلو مبارزینو سره ورغی او انګریزانو د نغلو او غیبي بابا د سیمو په منځ کې سنګر نیولی و، چې محمد عثمان خان او د ده مبارزینو په ډېره زړورتیا سره جنګ شروع کړ او جګړې یو سخت حالت غوره کړ ځکه د ملي مبارزینو څخه انګریزان په دومره ویره کې شول چې ځانونه یې، د سیند اوبو ته واچول او مړه شول، ځینې انګریزان د غازي محمد عثمان خان د توري له امله ووژل شول. همدا ډول په دې جګړه کې د سروبي خلکو د محمد عثمان خان په امر او لارښونه چې د ده خپلوان و د نغلو د لارې پر انګریزانو برید وکړ او ټول انګریزان یې له منځه یوړل. له دې وروسته غازي محمد عثمان د تګاب، نجراب او د سروبي مجاهدینو سره یو ځای د تیزین سیمې ته داخل شو او هغه کسان چې د انګریزانو ملا تړي و، هغوی یې ارامه کړل د خپلو توریالیو مبارزینو سره یو ځای د تنګي د غار د لارې کابل ته لاړ[۷].

[۷] ډګروال غلام حیدرخان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

غازي محمد عثمان خان د شېرپور په جګړه کې

غازي محمد عثمان د یو شمېر نورو افغاني مبارزینو سره یو ځای کابل ته ورسېده او په کابل کې د شیر پور په انګریزانو یې برید پیل کړ، چې انګریزانو د شیرپور په چوڼیو کې اړولې و، مګر د مجاهدینو د وسلو د نشتوالي له کبله د شیر پور چوڼۍ نیول ګران و. د هېواد زړورو غازیانو مخامخ د تورو او چړو څخه په استفاده په شیر پور حمله وکړه.

محمد عثمان خان د ۱۲۹۶ هـ ق د روژې په (۱۶) مه، چې د ۱۸۷۹ م د سپتمبر د دربیمې نېټې سره سمون لري د دغه بریالۍ جګړې وروسته بیا د انګریزانو مقابلې له پاره ده د خپلې سیمې د ځوانانو په ملاتړ تیاری ونیوه، چې د تګاب د درې ساپیانو او د کوه ساپی سیمې د محمود راقي، د سید خیلو، پروان پنجشیر ځوانانو ور سره ملګري وو، چې په ۱۸۷۹ م کې د دسمبر په یولسمه نېټه له تګاب څخه را وخوځېده او د نورو سیمو ننګیالي ځوانان په ټاکل شوي وخت د لارې په اوږدو کې سره یو ځای شول.

دغه د ازادۍ حرکت څخه چې د انګریزانو جنرال مکفرسن خبر شو، چې زمریالی غازي محمد عثمان خان ساپی د یو لوی زورور لښکر سره د کابل پر لور روان دی، نو د ده پر زړه د ډېرې ویرې نه د تبې په څېر لړزه راغله، جنرال مکفرسن ډېر زړه نازړه د محمد عثمان خان ساپي سره په جګړه لاس پورې کړ.

عثمان خان ساپي د میکفرسن لښکرې د یو څه مجاهدینو ځوانانو سره په جګړه بوختې ساتلې وې چې په زرګونو ملي ازادي غوښتونکو ځلمیانو د غازي محمد عثمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان په مشرۍ د دسمبر په ۱۲ مستقیماً د کابل پر شیرپور را وخوځېدل او د خیر خانې د لور نه را روان شول، دا چې برطانوي ښکیلاککرو لښکرو د کابل کلکې مهمې مورچې نیولې وې، په دې ویره کې شول چې د دښمن دغه حرکت یو تکتیکي حرکت دی، نه ویل کېږي چې زموږ یو شمېر قواوې به په ډزو کې مصروفې وساتي او نورې قواوې به د شیر پور چوڼۍ ونیسي، ځکه د شیر پور قومندانۍ د انګریزانو قومندان رابرټس په غاړه واخیسته، د دسمبر په ۱۲ مه د غازي محمد عثمان خان ساپي قواوې شیرپورته رانژدې شوې په دې ځای کې یو غږ اوچت شو، چې غازي محمد عثمان خان ساپي لښکرې د شیرپور په در وازه مخامخ را رواني دي.

په دې وخت کې امپریالیستي ښکیلاککرو پوستې چې د چوڼۍ په شاو خوا کې پرتې وې ځینې یې له کوم مقاومت څخه پرته چوڼۍ ته وتښتیدل. د دوی د تیښتې عامل دا و چې پخوا انګرېزانو ته د سپتمبر ۱۸۷۹ م د تاریخي ورځې جګړ ه کې په پوره ډول ځرګنده او جوته شوې وه چې غازي محمد عثمان خان ساپي د انګریزانو کلک دوښمن دی او د خلاصېدو چانس ور څخه په هیڅ ډول نشته، چې پرنګي عسکر یې په جګړه کې په مخ ورشي بې له سر څخه یې بل ځای په توره نه پرېکوي . په دغه وخت کې انګریزانو د غازي محمد عثمان ساپي په وژلو پسې ډېر جاسوسان واچول.

د غازي محمد عثمان خان ساپي د ملي حرکت لښکرې چې په خیر خانه مېنه راوښتلې، په دې ترخ کې محمد عثمان خان او د ده ورور محمد شاه خان ساپی د ازادۍ د لار ټول ملي مبارزین را غونډ کړل او د انګریزانو د پیسو دوکه یې ورته په ډاکه کړه.

غازي محمد عثمان خان د خېر خانې نه په شیر پور حمله وکړه او خورا سخته جګړه پیل شوه هر څومره چې انقلابي مبارزینو زیار وویست د لودیځ له خوا د شیر پور په چوڼۍ بریالي نه شول او ډېره تو ده جګړه روانه وه چې محمد عثمان خان سم له واره د خیر خانې مېنې د خواجه بغرا په کلي کې یوه جرګه جوړه کړه، په جرګه کې د ملي مبارزینو څخه میربچه خان، جلندر خان، سمدره یی، برزه خان، سمندره یي فتح خان بایاني، محمد شاه خان ساپی د محمد عثمان خان ورور، سرور چاریکاري ، شېر د وریش خان، باقشقاري، محمد شاه خان کالونګه، محمد اعظم خان بایاني او عبدالواسیع بایاني ټولو ګډون وکړ او د جرګې په پای کې دا رنګه پریکړه وشوه چې د هېواد ملي مبارزین دې په دوه برخو وویشل شي، چې یوه برخه دې د شیر پور په چوڼۍ ورشي او چوڼۍ دې د اور لا ندې ونیسي، دویمه برخه دې د خواجه بغرا د کلي څخه خواجه رواش کلا بند کړي، او ځانونه دې د بي بي مهرو غونډۍ ته ورسوي او د هغه لورې څخه دې د شیر پور انګریزي قواوې تر اور لاندې راولي. د جرګې په پای کې د مبارزینو له خوا د دې دواړو محاذونو عمومي قومندان غازي محمد عثمان خان وټاکل شو نور ځوانانو په ډېره چټکۍ سره خپل ځانونه ټاکلو ځایونو ته ورسول او ټینګې مورچې یې ونیولې.

د لودیځ له خوا د مخه جګړه روانه وه، چې د بي بي مهرو غونډۍ ځوانانو ته دا امر د محمد عثمان خان له خوا ورکړل شو، جګړه دومره زیاته سخته شوه چې د کابل فضا تورو لوګیو نیولې وه او دوړې تر اسمانه پورې پورته کېدلې هغه ملي مبارزینو چې جنرال مکفرسن انګریزي قواوې په جګړو کې بوختې ساتلې وې، د محمد عثمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د لښکرو تر شا یې جګړه رواڼه او د محمد عثمان خان لښکرې یې په منځ کې ایساري کړې په دې ځای کې توده جګړه روانه وه چې د میر بچه خان په مشرۍ یو لوی ټولګی ځوانان د جګړې ډګر ته را ورسېدل او یوه ګړۍ لا تېره نه وه چې د شېر پور مخې ته د وینو ډنډونه جوړ شول.

د پرنګیانو د مړو ډېرې جوړ شوې په دغه وخت عثمان خان ساپی پرله پسې په مبارزینو ناري وهلې او قومانده یې ورکوله چې مخ پر وړاندې حرکت کوئ. دا ورځ په کابل کې ډېره سره او تو ده ورځ وه چې د توپونو او ماشینګړو غړمبار جوړ و، او د جګړې کړی ورا په ورا راتنګېدله د ښکیلاکګرو لښکرو برچې په خپلو ټوپکونو نصب وې، مګر د خپلواکۍ مبارزینو تبرګې، چړې او تورې دې جنګ ته د ځان سره د پرنګیانو پر وړاندې راوړې وې، جګړه نېغه لاس پر لاس ونښته او خورا زیات انګریزان یې ټوټې ټوټې کړل، جنرال مکفرسن د خپلو قواو د خلاصون لاره وموندله په تېښته بریالی شو، او چونۍ ته یې ځان ور ورساوه، خو په پای کې جنرال رابرټس انګریزي افغاني سردارانو کلا بند کړ. په همدې ډول ټول انګریزي عسکر یې په چونیو کې ور غونډ کړل او د شیر پور چونۍ یې تر کلا بندۍ لاندې ونیوله»«۴: ۲۲۰-۲۲۳».

ښاغلي غبار لیکلي: « وروسته له هغې چې ملي قواو خپل دوښمن ته ماته ورکړه او هغو یې په شیرپور چونیو کې ځای پر ځای کړل، ملي لښکرې د کابل په ښار کې داخلي شوې، د تره خیلو خلکو تپه مرنجان او د لوګر خلکو د سپه سالار غلام حیدرخان چرخي په مشرۍ د بالا حصار مرکز ونېوه، تحت شاه او د شېر پور دروازه یې مستحکمه کړه او همدارنګه د ملامشک عالم او د جنرال محمد جان خان په لاس کې هم د کابل ښار و او جنرال رابرټس یې د لېوه په څېر د شیر پور په قفس کې ملي

ځواکونو بندي کړ و»«۹: ۶۵۴».

کله چې غازي محمد عثمان خان د خبر خانې د خواجه بغرا په کلي کې د مجاهدینو عمومي مشر وټاکل شو نو غازي محمد عثمان خان داسې فیصله وکړه چې د تګاب، نجراب، کوهستان، یعنې د کاپیسا، پروان، پنجشیر او د کابل مجاهدین دې له ما سره په اول خط کې حمله وکړي، د لودیځو او جنوبي سیمو مجاهدین دې د جنرال محمد جان خان وردګ او ملامشک عالم په مشرۍ په دویم خط حمله وکړي[۸].

په آسمايي غره کې د غازي محمد عثمان خان جګړه

د افغانانو لوی مبارز غازي محمد عثمان ساپي د شېرپور له جګړې څخه وروسته د آسمايي پر غره حمله وکړه چې دا یوه مهمه څوکه او په دې څوکو کې انګریزانو توپونه نصب کړي و، چې د کابل ټول ښار کې مجاهدین ترې ګرځیدی نه شول څرنګه چې مجاهاین د آسمايي د غره د پرنګیانو څخه ډېر تنګ و، نو محمد عثمان خان په ډېر قهر له دوی څخه د خپلو لښکرو د وینو په توپولو دا غر ونېوه.

ښاغلي عبدالمالک د دې جګړې په اړه لیکلي: « آسمايي غر د کابل ښار په منځ کې پروت دی، دا غر په ۱۲۹۶ هـ ق چې د ۱۸۷۹ م سره سمون لري، د انګریزي قواوو په لاس کې و، محمد عثمان خان د شېر پور په جګړه بوخت او په همدې ډول ملامشک عالم او غازي محمد جان خان وردګ لښکرو په آسمايي غره باندې یرغل ور وړ او توده جګړه یې پیل کړه. دوی تر هغه وخته پورې بریالي و، چې محمد عثمان خان په شېر پور کې ستر بریالیتوب تر لاسه کړ او بیا محمد عثمان خان د آسمايي غره خوا ته مخه وکړه.

[۸] ډګروال غلام حید خان د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي محمد عثمان خان ساپي په سملاسي ډول خپلې قواوې منظمې او هر ټولي ته يې مورچلې وټاکلې په ۱۸۷۹م کې د دسمبر په خوارلسمه نېټه محمد عثمان خان د هېواد د ملي خپلواکی د غورځنګ سرښندونکو ته قومانده ورکړه چې مخ پر وړاندې لاړ شي، د آسمایي د غره مبار زين په خورا زړور توب د آسمایي غره ته ور وختل چې تر دغې وخته پورې د ښکیلاککرو په لاس کې و.

محمد عثمان خان توره له تېکې څخه را ویستله او په لاس کې يې وه، چې د جګړې پیل کې ده د یو انګریز په کوپړۍ وار و کړ او دوه ټوټې يې کړه او د سختې جګړې وروسته يې د آسمایي غر ونیوه او دغه انګریزي لښکرې چې د آسمایي د غره په څوکه کې پرتې وې ټولې محمد عثمان خان په خپل توره ټوټې ټوټې کړې او اسمایي غر يې ونیوه» « ۴: ۲۲۳ ».

په سراج التواریخ کې راغلي: « د یوې ورځې په موده کې انګریزان د ملت د ویرې نه تیت او پرک شول سبا ورځ محمد عثمان خان ساپی د تګاب او نجراب د خلکو سره کابل ته را ورسېده په ډېره زړور تیا سره يې د اسمایي غر چې د انګریزانو په لاس کې و پرې ورغی، او په ډېر قهر سره يې اسمایي غر له انګریزانو څخه ونیوه او کومو انګریزانو چې د غره د کلا و څخه دفاع کوله ټول يې په تبغ مړه کړل» «۱۱: ۳۵۸».

کله چې د جنرال محمد جان خان قواوې واصل اباد ته ورسېدې چې د شیر پور په قلعه حمله وکړي خو د غازي محمد عثمان خان قواوې د اسمایي له غره څخه د شېر پور کلا انګریزان د شدید برید لاندې راوستي و او دې ته يې اړل کړل چې د شېر پور کلا څخه تېښته اختیار کړي «۶:؟ »

عبدالمالک ساپي لیکي: « څرنګه چې د آسمایي غر د محمد عثمان خان ملي

مبارزینو ونېوه، په دې سخته جګړه کې د کابل ټول ښار نورو افغانانو لاس ته راوړ، په دې سخته جګړه کې د کابل څلور سوه ښځو هم برخه اخیستې وه چې پر سرونو باندې يې د جګړې ډګر ته اوبه او ډوډۍ وړلې. دا داسې تاریخي جګړه وه چې په دغه غره ځوانان پرله پسې را ختل او آسمایي غر يې له انګریزانو څخه بیخي پاک کړ، خو په ۱۸۷۹ م کې د دسمبر په پنځلسمه بیا انګریزان د شیر پور د چونۍ څخه را ووتل او د کابل ښار خوا ته يې یرغل یوړ چې په ظلم او ستم يې یو ځل بیا لاس پورې کړ.

په دغه وخت کې محمد عثمان خان د اسمایي په جنګ کې ښکېل و او دوی(انګریزان) په خلکو ظلم او ستم پیل کړ، نو د کابل ښار ښځو او نارینه و، ځوانانو او ماشومانو به نارې او سورې وهلې چې ای ! محمد عثمان خانه څه شوې؟ انګریزانو ستا د تورې شرنګ هېر کړی دی، او بیا يې جګړه راوړه.

په دغه وخت کې غازي محمد عثمان خان د افغاني ملي مبار زینو ته بیا قومنده ورکړه او جګړه خورا توده شوه، محمد عثمان خان په ډېره مېړانه وجنګېده او ملي مبارزینو ته يې نارې وهلې چې مخ پر وړاندې روان شئ ، تر شاه ونه ګورئ او خپله غازي محمد عثمان خان توره په لاس ، سترګې يې سرې شوې وې چې د انګریزانو سره يې لاس په لاس جګړه پیل کړه، چې غازي محمد عثمان خان په یو وار سره له یوه نه نیولې تر درې کسو انګریزي ککرۍ پرې کو لې او په دغه انګریزي لښکرو کې توره په لاس داسې ور ګډ شو چې کوڅې ویستلې او د وینو لښتې لښتې روان و، چې غازي محمد عثمان خان ډېرې (تیږي) ته تکیه وکړه او د جګړې د ډګر یو ځلمي مبارز ته يې مخه کړه چې هلکه ! ورشه اوبه راوړه چې ویې څښنو.

بیا یی قومنده ورکړه چې مخ پر وړاندې! په دې ځای کې انګریزان بیا تېښتې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخامخ شول په دغه وخت کې غازي محمد عثمان توره له تېکې ښخه را ویستله او مخامخ د انګرېزانو په پوستو ور روان شو ځای پر ځای ې انګریزي پوستې له مینځه وړلې او ډېر شمېر انګریزان یې ووژل، په دې ترخ کې چې نوموړی(محمد عثمان خان) د خپل لاس کینه خوا پرتې انګریزي پوستې باندې یې یرغل وکړ چې په ناڅاپي توګه نوموړی غازي د انګریزانو د توپ په مرمۍ ۱۸۷۹ م د د سمبر ۱۵ مه د هېواد ملي مبارز د ۴۰ کلونو په عمر د شهادت درجه وګټله او د نوموړي سره (۸۰) تنه نور هم شهیدان شول» «۴: ۲۲۳- ۲۲۵».

انا لله و انا الیه راجعون

په دې جګړه کې د نوموړي سره د ده ورور سید محمد خان ساپی، اته کسه نور تګابیان هم شهیدان شول بیا د غازي محمد عثمان خان او د غازي سید محمد خان د دواړو وروونو جنازې د دوی بل ورور او د مجاهدینو مشر محمد شاه خان د تګاب د نور شهیدانو سره یو ځای د تګاب ښکلې درې ته یوړل او په خپلې پلرنۍ هدیره کې د خانانو په کلي کې د عمومي سړک تر څنګ د یادې درې لویدیځې خوا د غره په لمن کې کې په خورا درنښت سره خاور ته وسپارل شول.

په همدې جګړه کې یو شمېر غازیان د سختې جګړې له امله د مراد خانې اوسیدونکو ته پناه وړې وه، د دې خلکو له خوا انګریزانو ته په لاس ورکړل شول او ټول ووژل شول، چې د دوی مقبرې د ارګ د باغ د شمالي برخې د دیوال په بیخ کې شته دې او د امیر عبدالرحمن خان په امر ګنبده پرې جوړې شوې ده« ۲: ۱۰۰».

میر غلام محمد غبار لیکي: « کله چې غازي محمد عثمان خان او د هغه ورور محمد

شاه خان د آسمایي په په غره برید وکړ، له انګریزانو ښخه د آسمایي غر ونېوه ، انګریزان یې دومره ووژل لکه د غره د ځمکې پر مخ چې تیږې پرتې وي، نو رابرتس بېرته د غره د نېولو له پاره یوه قوي حمله وکړه، دغه غر یې د توپونو لاندې ونېوه چې مجاهدینو ډېر مقاومت وکړ. محمد عثمان خان ساپی د لښکر په سر کې، پیش قبضه په لاس کې وه د انګریزانو په توپخانه د سیلاب په څېر روان و، چې نا څاپه د توپ پر ګولۍ ولګېده ، د انګریزانو سره په دغه جنګونو کې د کوهستان، کوهدامن، تګاب، نجراب، پنجشیر او د غوربند مجاهدین زیات شهیدان شول»«۹: ۶۵۵»

وروسته د غازي محمد عثمان خان د شهادت نه مجاهدینو د کابل په شاو خوا پر انګریزانو د کلابندی کړی راتنګوله او د جهاد ادامه درلوده ، دغه وخت کې مجاهدین د غازي محمد عثمان خان په شهادت سره خفه و، مګر د ملي سرښندنې احساسات یې لاپسې را وپارول، خو د ده د وفات سره د مجاهدینو تر منځ یوه خلا رامنځته شوه. د انګریزانو هم دسیسې جوړولې. نو ځکه مجاهدین د یو قومي مشر د انتظار شېبې شمېرلې چې عبدالرحمن خان د بخارا ښخه افغانستان ته راغی د مجاهدینو سره یو ځای شو، پروان ولایت ته راو رسېده د غزا اعلان یې وکړ مګر په پټه یې د انګرېزانو سره خبرې شروع کړې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا رنګه د انګلیستان په اداره کې د ډیزیرائیلي په ځای د ګلیدستون حکومت جوړ شوی و، او تاکید یې کاوه چې د امیر عبدالرحمن ان سره باید اړیکې ټینګې شي. انګریزانو غوښتل چې قندهار د افغانستان څخنې بیل کړي او د کویټې سره یې یو ځای کړي، چې غازي محمد ایوب خان په قندهار کې پر انګریزانو یوه سخته

حمله وکړه چې ډېر شمېر انګریزان یې لمنځه یوړل او د قندهار د بېلېدو مسله یې د انګریزانو په تباهی بدله کړه او غازي ایوب خان د میوند د لوی فاتح لقب وګټه همدا ډول د ملالی نوم هم په دې جګړه کې ښه وځلیده.

امیر عبدالرحمن خان د انګریزانو سره موافقه وکړه او رسماً د افغانستان پاچا وټاکل شو او د انګریزان حمایت او ساتنه یې په یو خارجي سیاست کې ومنله، نوموړي په ډېرې ببړی سره د انګریزانو څینې شرطونو ته غاړه کېښوده تر څو خپل ځان واک ته

ورسوي او انګریزان چې د کوم هدف په موخه افغانستان ته داخل شوې وي، دلته یې ډېر مالي او ځاني زیانونه ولیدل او د یو کال او نهه میاشتو وروسته یې د خپلې جګړې لمن ټوله کړه او د نظامي جګړې پر ځای یې خپلو سیاسي تدبیرونو ته پام واړوه«۹: ۶۶۸».

د غازي محمد عثمان خان مزار

د غازي محمد عثمان خان او د هغه د ورور سید محمد خان قبرونه څنګ په څنګ د تګاب د نوروز خیلو په سیمه کې د خانانو په کلي کې د عمومي سړک تر څنګ د پخو خښتو د ګمبزې لاندې خښ دي، چې د دوی پر مزار د حامد کرزي د اوس مهاله حکومت(۱۳۸۴ هـ ش) کې د کاپیسا ولایت څخه اولسی جرګې ته نوماند انجینر سعدالله خان«سعدي» له خوا په عصري ډول پرې کار روان دی.

قبرونو ته ورتګ د کومې ستونزې له پاره داسې عملونه د اسلامي شریعت په رڼا کې روا والی نه لري او ډېرو سیمو کې دا رسم او رواج ګرځیدلی دی. د غازي محمد عثمان خان او د ده د ورورو مزار ته د تګاب، نجراب، اله سای او د یو شمېر لرې سیمو څخه ګڼ شمېر کسان نارینه او ښځینه راځي چې د نوموړو سیمو خلک زیاتره د پنجشنبې او جمعې په ورځ د اولسي دودونو په رڼا کې د دوی پر مزار شمعې بلوي. مګر څینې کسان د نومیالي غا زي د مزار د لیدلو په هدف راځي ځکه د خلکو په زړونو کې د نوموړي په کارنامو سره مینه رامنځته شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان په نوم نومونې

کله چې په لومړي ځل په تګاب کې ښونځی رامنځته شو، د تګاب مرکزي سیمې ښونځی د تګاب ولسوالۍ د تعمیر بازار په ختیځه څنډه کې د تګاب د علماو، مجاهدینو، سپین ږیرو ، قومي مشرانو او نور ځوانانو لومړنی ښونځی د یوې غونډې په ترڅ کې د غازي محمد عثمان خان په نوم ونوموه او د وخت په تېرېدو سره په نوموړې ښونځۍ کې منځنۍ او ثانوي زده کړو لړۍ هم پیل شوه او د نوموړي په نوم د تګاب مرکزي یا لومړنۍ لیسه رامنځته شوه چې د غازي محمد عثمان خان په نوم ونومول شوه او هم د نوموړي یو انځور د پوهنې وزارت په ودانۍ کې نصب شوی و، چې د نوموړي د انځور په لیدلو به ډېرو خلکو ته د نوموړي تېرې کارنامې یادیدلې.

د ډاکټر نجیب الله د حکومت په د وره کې د غازي محمد عثمان خان یو انځور د کابل د ښاروالۍ په لویدیځ دیوال لګیدلی و او کله چې په افغانستان کې نورې اداري یا نظامونه رامنځته شول د نوموړي پسې شعرونه ویل شوي، په یو شمېر کېښتو کې ثبت شوي هم دی او کله چې به د ملي مسایلو په اړه په تګاب کې غونده جوړېدله نو وینا والو به د غازي محمد عثمان خان ډېره ستاینه کوله.

د حامد کرزي د اوسني جمهوریت په دوره «۱۳۸۵ هـ ش» کې په کابل کې د دولتي لوړ پوړو چارواکو له خوا د د ه په نوم د کارته پروان په سیمه کې د نادرې لېسې په لویدیځه برخه کې یو واټ ونومول شو.

اوسمهال د نوموړی د کورنۍ یو غړي ډاکتر محمد ایوب ساپي د کابل په چهاراهي قمبر سیمه کې څو بستریز روغتون د غازي محمد عثمان خان ساپی په نوم جوړ

کړی دی. همدا ډول د تګاب د روڼ انده شخصیت (پښتونیار صیب) له خوا په جلاو ځانګړو کلنیو کې د نوموړي انځور هم چاپ شوی او خپور شوی دی.

غازي محمد عثمان خان د شعرونو په هنداره کې

د ملي اتل غازي محمد عثمان خان په اړه د هېواد ډېرو شاعرانو شعرونه ویلي دي، چې د هېواد ملي خپلواکۍ پر ورځ هم د ده په یاد شعرونه ویل کېږي. په تېره بیا هغه وختونو کې چې زموږ هېواد ته ښکیلاکګر د ښکیلاک په سترګه ګوري.

د ګل ملا همکار یو شعر چې د وحدت په ورځ پاڼه کې په ۱۹۹۶ م کې د می په ۴ مه د غازي محمد عثمان خان په یاد، تر عنوان لاندې چاپ شوی و او د نوموړي کارنامې یې په خپل شعر کې داسې انځور کړې دي.

د غازي محمد عثمان خان ساپي په یاد کې

شاعر ګل ملا (همکار)

یوه قیصه مې ده لیدلې
په کتاب کې ده راغلې
دولسوه اونویم
او په میاشت د محرم
اسمایي د غره د پاسه
جهاد پیل شو له اخلاصه
سر اوچت محمد عثمان که
چې دوښمن یې حق حیران که
اسمایي د غرونو شېر و
دی د خپله سره تېر و
داسې شېر چې شمشېرزن و
غزاګانو کې تورزن و
یوه ورځ دوښمن له لوري
قاصد راغلو که یې ګورې
ویل یې لاره راته راکړه
موږ خوښ په دا سو دا کړ ه
اشرفی به درته درکړم
تا به خوښ په سیم او زر کړم
دا وینا لا خلاصه نه وه
چې په سوک یې خوله کړه وه
د قاصد ژامه شوه ماته
د ده خونه شوه مراته

په دوښمن کړي غورځنګونه
په وطن کوي ننګونه
سم د لاسه را روان شو
عثمان خان مر د میدان شو
په دوښمن کړي غورځنګونه
په وطن کوي ننګونه
د توپونو په ګولو
سیمه ونیوه لوګو
د انګریز سپاهیان یې مړه کړه
په سپېرو خاورو یې ماړه کړه
دا هغه محمد عثمان و
غیرتي ځوی د افغان و
یوه ورځ چې سپین سحر شو
راښکاره په اسمان نمر شو
پر غلیم یې یرغل وکړ
تصرف یې په هغه غر ه کړ
دغه کوه اسمایي و
جنګیدلي پرې ساپي و
تر هغې چې په سنګر و
په نصیب د ده ظفر و
ده سره اته یاران و
ډېر نامتو غازیان و

صرف د رب «ج» رسول رضاه وه
د غازیانو مدعا وه
داسې خلک تل د ویاړ وي
چې په دین وطن ولاړ وي
اروابساده عثمان خانه
رب دې راضي شي له تانه
ستا زامن هم شهیدان شول
ستا په لاره در روان شول
تا انګریز و زغلولی
هغوی روس دی ځملولی
کوم چې پاتې نن ژوندي یو
خپل منځي جنګ کې ستي یو
ته ژوندی یې په جنت کې
رب ته وایي په جرائت کې
چې موږ خلاصه کړه له ماتمه
او راووځو له تور تمه
دا ارمان راشي له جنګه
د توپونو او تفنګه
چې لږ ساه واخلو همکاره
د راکټ او ماشینداره
(۱۲: ۴).

د غازي محمد عثمان خان ساپي تر شهادت وروسته د ده یو قومندان د تګاب په ښکلې سیمه کې چې د غازي محمد عثمان خان نژدې ملګری و او په لړمي سره یې شهرت درلوده، کله چې قومندان لړمی په یوه جګړه کې مړشو، نو د سیمې خلکو به په ترنم داسې ښکلي الفاظ له خولې څخه ویستل:

دا لړمی به دې څوک جګ کړي له میدانه
غازي محمد عثمان خانه

همدا ډول اوسمهال چې کله د تګاب سیمو ته د هېواد له جنوبي برخو څخه یو شمېر سوالګرې ښځې راځي او د یو کور مخ ته د سوال له پاره ودرېږي نو داسې الفاظ په لوړ اواز سره زمزمه کوي:

ارمان ارمان که ته مړ نه وای عثمان خان غازي
دا ستا د لاسه کمپنی ته ګوره، ګانې راځي[9]

[9] مدیر صیب امین الله خان د غازي عثمان د کورنی غړی او د تګاب د خانانو د کلي اوسیدونکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ شجره

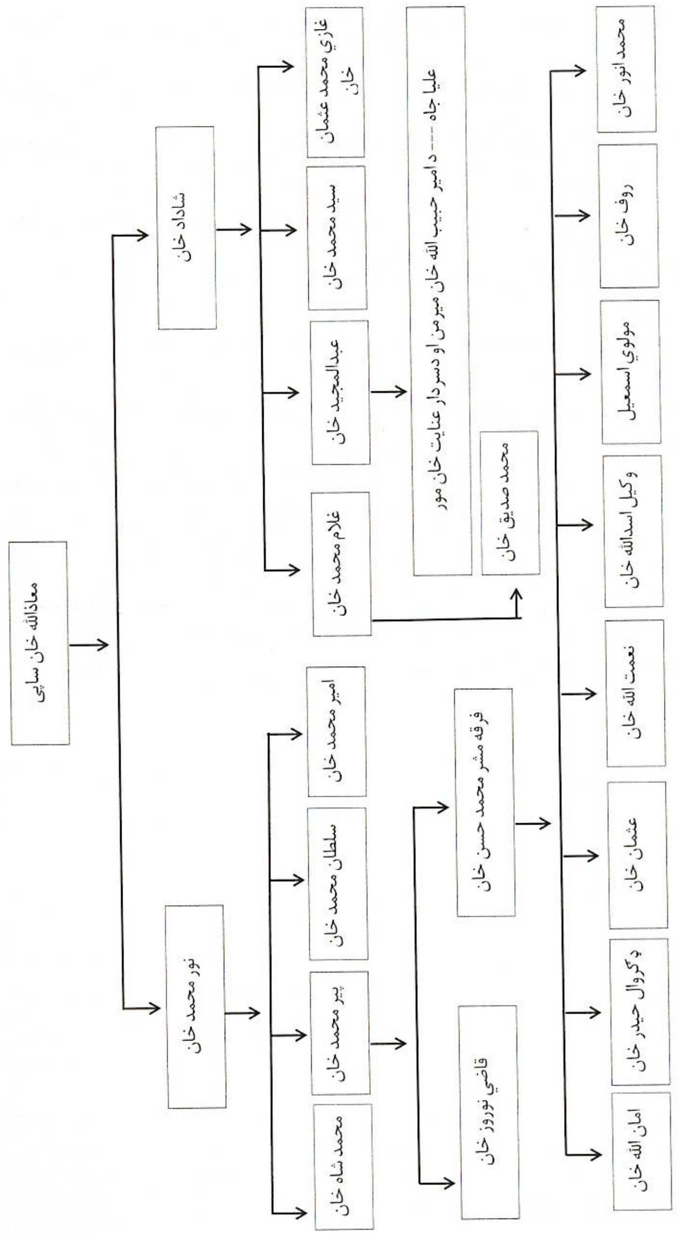

غازي پیر محمد خان ساپی

د غازي محمد عثمان خان د پلار له وفات نه وروسته د ده مور نورمحمد خان ساپي په نکاح کړه، چې پیر محمد خان او امیر محمد خان د غازي محمد عثمان خان د مور له پښت نه وروونه دي او د پلار له پښت نه د کاکا زامن دي.

غازي پیر محمد خان ساپی د کاپیسا او پروان په مجموع کې د ټول افغانستان مشر و ، نوموړي د تګاب د نننی کاپیسا او د پروان د سیمو د مالیاتو د ټولولو دنده درلوده.

غازي پیر محمد خان د غازي محمد عثمان خان سر د ملي غورځنګ په جوړولو کې ډېره مرسته کړې ده او د مجاهدینو یو اتل مشر تېر شوی دی.

کله چې غازي محمد عثمان خان پر بالاحصار د نورو افغاني مبارزینو سره یرغل وکړ، نو پیر محمد خان ساپی مخامخ پر بالاحصار ور وختوت او تو ده جګړه پیل شوه چې نوموړی(پیرمحمد خان) د انګر یزانو په ډزو زخمي شو او ویې ویل چې خوک زما د ټپی کېدو نه مه خبروی ځکه، چې د مجاهدینو روحیه کمزورې نه شي. کله چې غازي محمد عثمان خان او غازي محمد شاه خان خپل ورور ولیده چې زخمي پروت دی نو دوی داسې وویل چې موږ به اوس ټول انګریزان د بالا حصار څخه ورک کړو.

پیر محمد خان ساپي ته غازي امان الله خان بابا ویل ځکه چې د ده ورېره «علیاجاه» د عبدالمجید خان لور د عبدالرحمن خان ځوی، حبیب الله خان میرمن وه چې د دوی ځوی معین السلطنه عنایت الله خان و.

کله چې حبیب الله خان په کله ګوش کې په شهادت ورسېده، نو سر دار نصر الله خان په ننګرهار کې د پاچاهي اعلان وکړ، په دې وخت کې غازي پیر محمد خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساپي اما ن الله خان ته ځواب ولیږه چې ته هم په کابل کې د پاچاهي اعلان وکړه او زه دې پوره ملاتړ کوم. په همدې وخت کې نوموړی د تګاب د ډېرو خلکو سره د سروبي په لور روان شو او د کابل لاره یې د نصر الله خان پر مخ بنده کړه او امان الله خان پاچا شو.

کله چې حبیب الله خان کلکاني د امان الله خان پر ضد جګړه کوله پیر محمد خان امان الله خان ته یو لیک ولیږه او په هغې کې خپل ملاتړ د نوموړي څخه اعلان کړی و چې ته لږ مقاومت وکړه او زه در روان یم . مګر دا لیک حبیب الله خان کلکاني ته په لاس ورغي او امان الله خان له کابل څخه وتلی و او په پایله کې حبیب الله خان کلکاني پاچا شو.

کله چې له تګاب څخه سپین ږیري او مشران د میاګل صیب او د فرقه مشر محمد حسن خان په ګډون د حبیب الله خان کلکاني مبارکي ته لاړل په هغه جلسه کې پاچا له میاګل صیب څخه وغوښتل، چې د پیر محمد خان سپارښتنه به ورته نه کوي. په همدې ځای کې د پیر محمد خان ځوی فرقه مشر محمد حسن خان ناست و خو نوموړي(پاچا) دی د څېرې له مخې نه پېژنده خو له نوم سره یې ورته بلد تیا درلوده. فرقه مشر محمد حسن خان چې ځان په خطر کې ولیده له دې مجلس څخه بیرون شو او د تګاب په لور یې حرکت وکړ خو وروسته بیا بندي شو.کله چې د حبیب الله خان کلکاني پر ځای نا در شاه واک ته ورسېده بیا فرقه مشر محمد حسن خان له زندان څخه ازاد شو(۱۰)

(۱۰) ډګروال غلام حیدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنی غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

غازي امیر محمد خان ساپی

امیر محمد خان ساپی د پیر محمد خان په څېر د تګاب د ننني کاپیسا ـ پروان او په مجموع کې د ټول هېواد مشر و. نوموړي هم د غازي محمد عثمان خان سره په ټولو جګړو کې ګډون کړی دی، چې د امیر عبدالرحمن خان د حکومت پر مهال فرقه مشر او د سردار عبدالقدوس سره یو ځای د هزاره جات جګړې ته تللی و.

هغه مهال پر هزاره ګانو ډېر ظلمونه کېدل، نو دوی هم جنګ ته ملا وتړله. کله چې امیر محمد خان ساپی دغه جګړې ته د حکومت له خوا لېږل شوی و د جګړې وروسته امیر محمد خان ساپي د دولت ټول هغه منصب داران ونېول، چې په ظلمونو کې یې لاس درلوده او ټوله ګناه یې د حکومت د هغه ځای په منصب دارانو واچوله. هغوی یې بندیان کړل ، د هزاره ګانو مالونه یې ورڅخه واخیستل بېرته یې هغوی ته وسپارل چې د نوموړي په دې عمل سره هزاره ګان ډېر خوشحاله شول(۱۱)

د هزاره ګانو سر ببره سپهسالار غلام حیدر خان لنډي د امیر محمد خان ساپی څخه منته او ستاینه وکړه چې دوی هلته د نظامي اخلاقو څخه کار اخیستی و«۹: ۹۷۰».

(۱۱) ډګروال غلام حیدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنی غړی او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي محمد شاه خان ساپی

محمد شاه خان ساپي له غازي محمد عثمان خان سره د بالاحصار په جګړه کې او همدا رنګه د آسمايي په غره کې له ده سره يو ځای د انګريزانو پر وړاندې جنګيدلی دی. کله چې غازي محمد عثمان خان په آسمايي غره کې شهيد شو جنازه يې محمد شاه خان ساپی تګاب ته يوړه.

محمد شاه خان ساپی وروسته د حکومت له خوا د مير افغان لقب وګاټه. د هغه وخت د حکومت له خوا يو شمېر «دهن پر» ټوپک له انګريزانو څخه اخيستل شوې وه، چې د د ه په مرسته افغانستان ته راوړل شوي و او په دې ټوپکو باندې د نوموړي نوم هم ليکل شوی و، چې تر اوسه د ده د لمسيانو سره شته دی او دا ټوپک ډېر اوږده او درانده دي، چې اوسني يو شمېر خلک يې پورته کولای هم نه شي او دې ټوپکو د «بکرې» پواسطه فير کاوه.

محمد شاه خان ساپی د حکومت له خوا بيا اقچې ته ولېږل شو، چې هلته ټول ازبک او ترکمن و. نوموړي له ځان سره يو شمېر تګابي يوړل، چې د ده اولاده ، لمسيان او يو شمېر نور تګابي اوس هم هلته اوسېږي چې ډېر ښه ژوند لري او د ډېرو ځمکو خاوندان دی. د نمونې په توګه به د رشيد بای څوی عبدالله خان يادونه وکړو چې په هغه سيمه کې د لوېې شتمنی خاوند دی[۱۲]

[۱۲] ډګروال غلام حيدر خان د غازي محمد عثمان خان د کورنی غړی او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

محمد صديق خان ساپی

محمد صديق خان ساپی د غازي محمد عثمان خان د ورور(غلام محمد خان ساپي) زوی دی، چې نوموړی د امير عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د تګاب حاکم و. کله چې امير عبدالرحمن خان د نورستان د نېولو حکم وکړ، نو محمد صديق خان د پنجشير له حاکم سره يو ځای پر نورستان بريد وکړ. د نورستان د جنوبي جبهې مشرې هم د نوموړي په غاړه وه. په دغه جګړه کې اولياقل خان هم د ده سره ملګری و، محمد صديق خان په دې جګړه «نورستان فتح کول» کې خپل غيرت او جرائت ښکاره کړ، د ديانت او خلوص برم يې د اسلام پالو لښکرو په ليکه کې لوړ وساتلو او د اسلام په خپرولو کې يې د نورستان خلک تر اوسه احسان مند ګرځولي دي، چې اکبر شورماچ دې جګړې ته داسې اشاره کړې: «کله چې اولياقل خان باندول په کوتل کې و، نو يوشمېر د باندول کافر اولياقل خان ته حاضر شول او هيله يې وکړه چې د خپل مربوط قوم سره د امېر اطاعت مني او په اسلام دين مشرف کېږي په دې شرط چې نظامي او ملکي قواوې دې باندول ته داخلې نه شي.

په دې وخت کې قومندان محمد صديق خان د دوه سوه نظامي نفرو او دوه ضرب توپ (قاطري) د تګاب او نجراب له مجاهدينو سره يو ځای چې د (صديق خان)تر قومندانی لاندې و، له نورو قواو سره يو ځای شول او د جمادي ثاني د مياشتې په ۱۷ مه باندې ډېره واوره اورېده او لارې بندې شولې، چې د لښکر سر د يخنی ويره پيدا شوه ، خو قومندان محمد صديق خان خپل مورال له لاسه ور نه کړ او د خپل لښکر او له توپخانې سره يو ځای د باندول کوتل سر ته وختل.

په دې ځای کې د باندول ۷ تنه کافر د محمد غلام فرغجاني په ښنه محمد صديق

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ته راغلل او د طیبې کلمې په ویلو سره مسلمانان شول او د حکومت په اطاعت راضي شول. دغه کسانو د محمد صدیق خان څخه غوښتل چې لښکرې دې باندول ته داخلې نه شي، مګر نوموړي خپلې قواوې باندول ته داخلې کړې او د لښکر څخه ۵۰ تنه د هوا د یخنۍ له امله مړه شول، په باندول کې جنګ شروع شو او کافر ټول د غرونو خوا ته په شا شول او کلا کفار کې هغه کسان وچې تښتیدلی نه شول. کلا ته یې اور واچوه او د نظامي لښکر نه دوه کسه مړه دوه زخمیان او د ملکي لښکر نه ۷ کسه زخمیان شول.

د باندول، انیش او مموم چې د دوی شمېر څلور سوه کورنیو ته رسېده د لښکرو ولکې ته راغلل او فراري خلک په کراج کې ځای پر ځای شول. له دې سره جوخت اولیاقل خان د قومندان محمد صدیق خان پسې ورغی او زرګونه ملکي مجاهدین له محمد صدیق خان سره یو ځای شول. د نوموړي قومندان په مقابل کې ټول کافر مات شول او هغه کافر چې په نیلاب کې ټول شوي و هغو یې د نیلاب د اوسیدونکو سره یو ځای کولم خوا ته په شا کړل.

قومندان محمد صدیق خان چې په نیلاب کې کوم مالونه تر لاسه کړي و د هغوی د ساتنې له پاره یې اولیاقل خان د یو توپ او ۱۶۰ پیاده نظامي عسکرو او دوه سوه ملکي عسکرو سره یو ځای پرېښوده او خپله د یو توپ او څو نفرو سره د کافرو پسې کولم خوا ته لاړ چې د رجب په پنځمه د کافرو او د دوی تر منځ سخته جګړه ونښته او د اسلامي لښکر څخه ۱۲۰ تنه شهیدان شول او د جګړې په پای کې کافرو ماته وخوړه»«۷:؟ »

عبدالغفور خان ساپی

عبدالغفور خان د محمد شاه خان ساپي ځوی، نوموړی یو لوی خان هغه مهال یې د شمالي په کوهدامن کې ډېرې ځمکې درلودې او د حبیب الله خان کلکاني نژدې ملګری و.

حبیب الله خان کلکاني د امان الله خان د حکومت د رانسکورېدو په هدف متې را ونغښتې او په پای کې د امان الله خان پر ځای پاچا شو. د نوموړي له خوا عبدالغفور خان ساپی د کورنیو چارو وزیر وټاکل شو، ځکه چې له ډېر پخوا نه دواړه سره ملګري و، خو د وخت په تېرېدو حبیب الله خان کلکانی پر عبدالغفور خان بد ګومانه شو ځکه د عبدالغفور خان تره (پیرمحمد خان ساپی) یو لیک امان الله خان ته هغه مهال استولی وه چې د کابل په شمال کې د دواړو تر منځ جګړه روانه وه چې په دې اړه مو مخکې اشاره وکړه.

لږ موده وروسته د عبدالغفور خان د تره زامنو د حبیب الله خان کلکاني د واکمنۍ پرضد حرکات تر سره کړل او مخ پر کابل یې برید وکړ. په همدې شپه د پاچا له خوا عبدالغفور خان ژوندی په ځاه کې واچول شو. کله چې نادر خان واک ته ورسېده بیا د نوموړي د کورنۍ د غړو له خوا دعبدالغفور خان مړی را وویستل شو چې ۱۷ ورځې پرې تېرې شوې وې[۱۳]

[۱۳] انجنیر نور احمد حیدر ساپی، د غازي محمد عثمان خان د کورنۍ غړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرقه مشر محمد حسن ساپي جګړه له لقیانو سره

لقیان چې مسلمانان و او د روسانو له خوا پرې ظلم کېده او هغوی افغانستان ته پناه راوړې وه ، د جنرال نادر خان له خوا وځپل شول. د نادرخان په فرمان فرقه مشر محمد حسن خان، چې د تګاب خان و او د لقیانو په جګړه کې یې له نورو خانانو سره د شاه محمود په مشرۍ ګډون کړی و.

د دې جګړې په اړ د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد ډګروال غلام حیدر خان وايي : « لقیانو (اتم بیک او ابراهیم بیک) چې د یو لښکر سره د امو له سیند څخه را پورې وتی و، په مزار کې یې اړولي و ، نو د شاه محمود په مشرۍ او د صفدر خان هزاره په قومنداني یوه لېوا عسکر د لقیانو د ایستلو له پاره ولېږل، مګر لقیانو دا لېوا ټوله له مینځه یوړله. شاه محمود بیا خپلو نفرو ته وویل، چې لقیان په خپل لښکر کې نژدې دولس زره (۱۲۰۰۰) سواره جنګیالي لري، د دوی سره موږ اوس جګړه نشو کولای باید کابل ته لاړ شو او له هغه ځایه نوره فرقه له ځانه سره راوړو.

په دې جرګه کې فرقه مشر محمد حسن خان را پاڅېده او ویې ویل: وزیر صیب زه ستاسو د دې خبرې سره جوړ نه یم. زه یو پښتون او ساپی یم او هزاره صفدر خان زما ملګری دی، زه د لقیانو سره تر هغې جنګېږم، تر څو چې مې د ملګري انتقام نه وي اخیستې او یا مې خپل ځان نه وي وژلی. شاه محمو د بیا د خپلو قواو مشران راټول کړل او د هغه وخت له رسم سره یې توره د نفرو په منځ کې کېښوده او ویې ویل: هر څوک چې د لقیانو جنګ ته ځي توره دې له میدان څخه اوچته کړي.

فرقه مشر محمد حسن خان د خپل ځای نه پاڅېده، له ده سره یوځای د تګاب درې

سوه کسان و، بیا یې د جګړې له پاره لښکر جوړ او د شاه محمود په اجازه یې عسکرو (قومي خلکو) ته وویل: که هرڅوک پخپله خوښه جنګ ته ځي د نورو له جملې دې را ووځي،چې لښکر یې په همدې ترتیب جوړ کړ.

لقیانو (اتم بیک او ابراهیم بیک)چې د مزار په بالاحصار کې اړولي و، دوی ورپسې حرکت وکړ، کله چې فرقه مشر صیب د هغوی سیمې ته نژدې شو، ولسي خلکو ورته وویل: د لقي کسان اوس په لاره را روان دي، چې د مزار له خلکو نه یې په زوره غوایان، اوښان ، غلې او دانې اخیستې دي او لقي ته یې وړي. فرقه مشر محمد حسن خان د خپلو کسانو سره کمین ونیوه او د هغوی په انتظار کې و، چې غله د محمد ناصرخان په مشرۍ د ټول کاروان سره ونیول شول. مالونه یې ترې واخیستل او بېرته یې د مزار خلکو ته وسپارل. په دې وخت کې لقي (اتم بیک او ابراهمیم بیک) کریم قرغ ته تللی و، کله چې د خپلو کسانو د نیولو نه خبر شو ، په بېړه یې د دوی په لور حرکت وکړ. مازیګر فرقه مشر محمد حسن خان ته خبر را ورسېده، چې د لقي پوځونه را نژدې شوي دي. ده خپلو کسانو ته امر وکړ چې سرک پرېږدئ او د لارې په دواړو خواو تپو(غونډیو) کې سنګرونه جوړ کړئ.

کله چې لقي د جګړې له پاره راځي، نو فرقه مشر محمد حسن خان د ځمکې له تل سره سنګر نیولی و، لقیانو فکر کاوه چې دوی(فرقه مشر محمد حسن خان) به هم په اسونو سپاره وي، نو مرمۍ یې ډېرې جګې لګېدلې. د فرقه مشرمحمد حسن کسانو د سپوږمۍ په رڼا کې هغوی ښه لیدل او په یوه مرمۍ یې دوه درې کسه د مینځه وړل. جګړه تر سهاره پورې روانه وه، فرقه مشر محمد حسن خان ویل: کله چې سهار شو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژل شو کسانو او آسونو د وینو بد بوی زما په مغزو بد لګیده، په دې جګړه کې لقیان د لویې ماتې سره مخ شول.

کله چې نادر خان خبرېږي، چې فرقه مشر محمد حسن خان یواځې د لقیانو جګړې ته تللی دی، نو وزیر شاه محمود ته ډېر په قهر شو او فرقه مشر محمد حسن خان پسې یې ولېږه، ځکه د دوی له جګړې نه یوه ورځ مخکې د شاه محمود یوه لېوا عسکر لقیانو له مینځه وړي و. شاه محمود چې له نوي پوځ سره له کابل نه ځي، په توپونو د لقیانو سنګرونه ولي. بلاخره محمد حسن خان خپله سپینه پکړی د ټوپک په میل وټومبله او باد ډېره اوچته کړه هغوی(شاه محمود) کسان پوه شول چې دا زموږ ملګري دي.

فرقه مشر محمد حسن خان له خپلو ملګرو سره یو ځای د لقیانو لښکرې تر هغې پسې واخیستې تر څو یې چې ببرته د آمو د سیند پورې غاړې ټیل وهلې. کوم مالونه چې د لقیانو څخه په جګړه کې دوی نیولي و، شاه محمد غوښتل چې ځانته یې ولجه کړي، مګر محمد حسن خان دا مالونه د مزار خلکو ته وسپارل، چې د مزار خلک د نوموړي په دې کار ډېر خوشحاله شول او په هر ځای کې به یې د ده ستاینه کوله او د ده پسې به یې سندرې ویلې. د یوې مسرې متن یې په پښتو کې داسې دی «شابس او رحمت دې وي د ساپي په هسې ځوان» او د تګاب د خلکو ستاینه به یې کوله.

کله چې شاه محمود او فرقه مشر د مزار د خلکو د مالونو په سر یو دبل مخالف شول، نو شاه محمود د ده پر ضد غلط راپورونه نادر خان ته ورکول چې نادر خان محمد حسن خان وغوښت، ده داسې ګومان کاوه چې مکافات به ورکړي، خو هغه ته شاه محمود ویلي و، چې ده په مزار کې علم برداري وکړه او د پاچاهي خیال لري، د ده

چاره مشکله ده.

نادر خان محمد حسن خان ته وویل چې ځینې د ټوپکو د ټولولو خیال لري، ډېر بد سلوک یې هم ور سره وکړ. البته تر دې خبرو مخکې کله چې محمد حسن خان د لقیانو د جګړې څخه بریالی راستون شو، نو نادر خان ورته کابل کې ځمکه او یوه رتبه د جنرالۍ د مکافاتو په ډول ورکړه. نادر خان ته د خبرو پر مهال محمد حسن خان هیڅ هم ونه ویل ځکه چې په همدې وخت کې نادر خان ځوکسه په خپله کوټه کې وژلي و. نوموړی له دغه مجلس څخه بیرون شو، وزیر(صد راعظم)محمد هاشم خان ته لاړ چې هلته د مزار والي هم ناست و، والي د روغبړ نه وروسته محمد حسن خان په غېږه کې ونیوه او ډېر انسانیت یې ور سره وکړ.

وزیر محمد هاشم ته د مزار والي ګل محمد خان د فرقه مشر محمد حسن خان په اړه داسې وویل: دا هغه ځوان دی چې د ده په توره د مزار خلک د لقیانو څخه خلاصون ومونده.

بیا وزیر(صدراعظم) وویل: دا خو موږ ته واجب القتل را پېژندل شوی دی. چې وزیر له ځان سره نادر خان ته یوړ، نادر خان ورڅخه ډېره ښښنه وغوښته، خو د فرقه مشر صیب د نادر خان دا سلوک خوښ نه شو. وروسته تګاب ته لاړ نور یې کابل ته د راتلو څخه ډډه وکړه. نادر خان چې به کله وغوښت،ده به د ناروغۍ بهانه کوله هغه له کابل نه ځینې ډاکټران رواولېږل، خو نوموړی هیڅ د ډاکټرانو سره ښه سلوک ونه کړ.

ګران لوستونکي کولای شي د لقیانو او نادر خان تر منځ چې کومې جګړې شوې دي ځینې کتابونو ته مراجعه وکړي او د دغې جګړې په اړه ډېر معلومات تر لاسه کړي او په خپله قضاوت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرقه مشر محمد حسن خان او انور خان بندي کېدل

ځرنګه چې محمد حسن خان له کابل سره خپلې اړیکې پرې کړې، خو د نادر خان له خوا څو ځلې کابل ته وغوښتل شو، مګر دې حاضر نه شو. بلاخره نادر خان یوه قوه د والي اسمعیل خان وردګ په مشرۍ د ده د نیولو له پاره تګاب ته ولېږله تر څو محمد حسن خان ونیسې او په زور زیاتي یې کابل ته یوسي.

والي اسمعیل خان وردګ د تګاب د ولسوالۍ تر څنګ د تګاب یو شمېر مشرانو سره یوه غونډه وکړه. والي د دغو مشرانو څخه د محمد حسن خان په نیولو کې مرسته وغوښتله او ځینې کسانو له والي سره ژمنه وکړه، چې موږ به یې په ډېره اسانۍ تاسو ته ونیسو.

کله چې محمد حسن خان له دې پلان څخه خبر شو په ډېر قهر سره یې، ولسوالۍ محاصره کړه او والي ته یې خبر ورکړ، که تر مازیګر پورې له تګاب څخه ونه وتلې زه به در سره سخته جګړه پیل کړم. بیا همغه و چې والي اسمعیل خان له تګاب څخه ووت. وروسته بیا د یو شمېر کسانو په ټینګار محمد حسن خان د میاګل صیب سره یو ځای نادر خان ته ورغی، هغه ښکاره د دوی عزت وکړ، مګر په پټه یې نظر بند کړ، تګاب ته یې د ورتګ اجاه ور نکړه او له ځان سره یې ستون کړ، کله چې نادر خان د ښوونځي د یو شاګرد له خوا ووژل شو نو محمد حسن خان تګاب ته لاړ.

د محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پرمهال محمد حسن خان خبر نه و، چې د نوموړي مشر زوی(محمد انور خان) د یو شمېر کسانو سره د لویو لارو په سرکونو باندې نظامي حرکات کوي.محمد حسن خان ته وزیر محمد هاشم خان وویل: ستا مشر زوی زموږ پر ضد عملیات کوي. محمد حسن خان خپل زوی (محمد انور خان) ته د دې موضوع

په اړه یو لیک واستوه په ځواب کې محمد انور لیکلي و: پلاره ما خپل نوم پخپل بیل لیکلی دی او هره ورځ خپل کار کوم مګر تا ته چا غلط خبر در کړی دی.محمد حسن خان د انور خان لیک وزیر(صد راعظم) ته یوړ هغه وویل: ستا ځوی چې هر څه غواړي زه یې ورته ورکوم، خوزه د هغه په اړه سم راپوروونه لرم.

والي اسمعیل خان وردګ د وزیر(صدر اعظم) په امر تګاب ته لاړ او د ده یوه خور د محمد حسن په کورنۍ کې واده شوې وه. والي اسمعیل خان په چل او فریب سره د خوره یې په نوم کابل ته یوړ او هلته یې بندي کړ.

محمد انور خان چې کله حکومت نیوه، نو ده ته د تګاب حاکم میلمستیا کړې وه، ځکه له د ه (انور خان) سره هم درې سوه ملګري و، د میلمستیا په شپه د پروان د امنیې قوماندان هم راغلی و . محمد انور خان چې کله سهار له خوبه پاڅېږي (۵۰) عسکر ورته له ټوپکو سره ولاړ دي او په دې چل یې ونیوه او ۱۸ منه غراب یې ورته په غاړه کې واچوه. نوموړی دومره پیاوړی ځوان و چې (۱۸) منه غراب سره موټر ته خپله ور وخوت او د کابل په زندان کی یې اوه (۷) کاله تېر کړل.

د ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال محمد حسن خان داسې بندي شو، چې وزیر(صد راعظم)ورته خبر ولېږه، محمد حسن خان چې کله صدرات ته ځي، صد راعظم نشته دی او د دولت منصبدارانو یو پلان جوړ کړی و، چې صد راعظم صیب ولایت ته تللی او ته یې غوښتی یې، کله چې ولایت ته ځي هلته ورته وایي چې صدر اعظم صیب د زندان سیمې ته تللی دی. محمد حسن خان چې د زندان سیمې ته ځي نظامي درویشې یې په تن کې وه او یوه مضره تفانچه یې په غاړه وه. د محبس امنیتي قطعې ورته رسم تعظیم وکړ او وروسته د رسم تعظیم څخه یو وظیفه دار عسکر ورته وایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځه چې د صد راعظم صيب خونې ته دې يوسم. کله چې هغه (محمد حسن خان) کوټې ته ور ننوت عسکرو ورپسې در وازه کلکه کړه چې(۷) کاله د زندان ترخې شپې يې تېرې کړې، له ده سره د کابل په زندان کې د وخت مشهور زندانيان لکه ملک ميرزمان خان د خپلې کورنۍ سره او ملک قيس د خوګيانيو مشر هم د ده سره بنديان و.

قاضي محمد نوروز خان: نوموړی د فرقه مشر محمد حسن خان مشر ورور، چې د غازي امان الله خان د استقلال په جګړه کې د اخند زاده ملاصيب او يو شمېر نورو تګابيانو سره يې د هېواد په ختيځه جبهه کې ګډون کړی دی.

نوموړي ټول عمر په قضا کې تېر کړی و او په دې اړه يې دوه مهم کتابونه ليکلي چې تر دې دمه چاپ شوي نه دي او د يو اثر نوم يې (ګلچين نوروز) دی[۱۴]

[۱۴] ډګروال غلام حيدر خان (د محمد حسن خان زوی) او د کابل د حربي ښونځي پخوانی استاد.

د محمد حسن خان ساپی زامن

مخکې يادونه وشوه، چې د محمد حسن خان مشر زوی محمد انور خان د ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال يوه ډله د نفرو درلوده،چې په لويو لارو کې يې نظامي حرکات کول. والي اسمعيل خان وردګ د صدراعظم محمد هاشم په امر ونېوه او د کابل (چهلستون) په زندان کې بندي شو.

د نوموړي بل زوی عبدالروف خان ساپی د محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال د غور په کشک کې د امنيه قومندان په توګه دنده تر سره کوله. د يو راويت له مخې عبدالروف خان د داود خان د هغه فرمان په اساس چې د کابل او کندهار په لويه لاره د غلو ډله که هر چا ونېوله نو د مکافاتو خاوند به شي.

عبدالروف خان د خپلو (۷) کسانو سره د غلو د ډلې پسې شو، شپږ مياشتې يې د غلو سره په ملګرتيا تېرې کړې او يوه ورځ يې د غلو مشر په خپله لونګي لاس تړلی کابل ته راوړ. د سردار داود خان له خوا ورته دوه ترفيع ورکړل شوې او نقدې مکافات يې هم ورکړل او نوموړي له داود خان څخه وغوښتل چې پلار او ورور يې له زندان څخه ازاد شي.

په کومه ورځ چې سردار محمد داود خان له زندان څخه محمد حسن خان او انور خان ازاد کړل، په همدې ورځ عبد الروف خان هم تګاب ته روان شو، چې د لارې په اوږدو کې د ډېرې خوشحالۍ نه زړه ودربده. په همدې ورځ محمد حسن خان او انور خان هم تګاب ته روان دی چې د کاپيسا د صيادو په سيمه کې د يو تګابي جنازه يې ولېده، چې کله له دوی څخه مخکې شي او کله وروړسته، خو دوی پوه نه شول چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدلروف خان جنازه ده.

مازیګر مهال محمد حسن خان او محمد انور خان خپل کلي ته ورسېدل، چې یو څو شیېې وروسته د عبدالروف خان جنازه هم ورسېده. کله چې سردار محمد داود خان د عبدالروف خان له مرګ څخه خبر شو ډېر خفه شو او پنځوس زره افغانۍ د نوموړي کورنۍ ته ولېږلې. د عبدالروف خان د کورنۍ غړي بیا وایي چې نوموړي ته په قندهار کې د حکومتي کسانو له خوا زهر ورکړل شوي و.

مولوي محمد اسمعیل خان:

مولوي محمد اسمعیل د فرقه مشر محمد حسن خان درېیم زوی دی، چې په شیراغا باندې مشهور و. نوموړي په دیني برخه کې زده کړې په تګاب کې د قاضي صیب جانان په مدرسه کې تر سره کړې وې. نوموړی د نیکو اخلاقو څښتن و او د همدې له امله د خپل پلار فرقه مشر محمد حسن خان د باور له مخې د کورنۍ د مشرتوب دنده ورکړل شوې وه. ده هم د خپلې کورنۍ د نورو غړو په څېر په خپله سیمه کې د خپل ولس له پاره ځانګړې خدمتونه کړي دي. په ۱۳۶۴هـ ش کې په تګاب کې د سیاسي او نظامي ډلو تر منځ په پټه وژنې رواني وې، چې مولوي محمد اسمعیل هم په خپله سیمه کې د ځینو کسانو له خوا په شهادت ورسیده.

وکیل اسدالله خان ساپی: وکیل اسد الله خان د محمد حسن خان زوی، چې د ژوند ډېره دوره یې په وکالت او د خپلو خلکو په مشرۍ کې تېره شوې ده. نوموړی د تګاب د خلکو وکیل او د سردار محمد داود خان د کودتا نه وروسته شورا منحل شوه، دی په خپل کور کې اوسېده کله چې د شوروي سور پوځ پر وړاندې جهاد(سپېڅلې جګړه)

پیل شو، ده په کې پوره ونډه واخیسته بیا پېښور ته مهاجر شو. نوموړي د جهاد پر مهال د پیر صیب او د صبغت الله مجددي په تنظیمونو کې کار کاوه، کله چې جهاد بریالی شو بیا امریکا ته لاړ چې تر اوسه پورې ژوندی دی او په امریکا کې اوسېږي[۱۵].

غلام حیدر خان ساپی: غلام حیدر خان ساپي د ژوند ډېره برخه د خپل پلار(فرقه مشر محمد حسن) په څېر په نظامي برخه کې تېره کړې ده. نوموړی په ۱۳۴۶ هـ ش کې د کابل د حربي ښوونځي څخه فارغ شو او ډېر کلونه یې په اردو کې په بیلابیلو برخو کې په رسمي توګه دنده تر سره کړه او ۱۷ کاله یې په حربي ښوونځي کې د استاد په توګه تېر کړل.

نوموړی د حامد کرزي د واک پر مهال(۱۳۸۳هـ ش) د ډګروالۍ په رتبه تقاعد شو، چې اوسمهال د کابل په چهاراهي قمبر په فامیلیو کې اوسېږي. د نوموړي زوی (ډاکټر ایوب ساپی) اوسمهال یو لوی بستریز روغتون د غازي عثمان په نوم هم په یاده سیمه کې جوړ کړی دی.

ډګروال حیدر خان ساپی فرهنګي شخصیت هم دی د تګاب او اله سای په مجموع کې د کاپیسا د خلکو په غونډو او پروګرامونه کې د یو مشر په توګه برخه اخلي. نوموړی لیکني هم کوي او ډېرې تاریخي ژباړې هم لري چې تر اوسه د چاپ ډګر ته نه دي راوتلي.

[۱۵] ډګروال غلام حیدر خان (د محمد حسن خان زوی) او د کابل د حربي ښوونځي پخوانی استاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱ ـ حبيبي، عبدالحي.(۱۳۸۵هـ ش). د افغانستان لنډ تاريخ. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.

۲ ـ ځلمی، محمد ولی.(۱۳۶۸هـ ش). زموږ غازيان. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی.

۳ـ رښتيا، سيد قاسم.(۱۳۷۷هـ ش). افغانستان در قرن نزده(۱۹). کابل: ميوند خپروندويه ټولنه.

۴ ـ ساپی، عبدالمالک.(۱۳۷۹هـ ش). د ساپيانو د پېژندنې تاريخ. کابل: د افغانستان علومو اکاډمی.

۵ ـ ساپی، عبدالمالک.(۱۳۵۸ هـ ش).صفا ورځپانه(لومړی ګڼه). کابل.

۶ ـ ساپی ، طاهر. (۱۳۸۵هـ ش).رڼا مجله(لومړی ګڼه). ننګرهار.

۷ ـ شورماچ، اکبر.(؟) نورستان در ګسترده تاريخ. کابل:ميوند خپروندويه ټولنه.

۸ ـ عطايي، محمد ابراهيم.(۱۳۸۰هـ ش). د افغانستان پر معاصر تاريخ لنډه کتنه. کابل: ميوند خپرندويه ټولنه.

۹ ـ غبار ، مير غلام محمد.(۱۳۴۴ هـ ش). افغانستان در مسير تاريخ. کابل:مرکز نشراتي انقلاب.

۱۰ ـ قاضي، عطا والله.(۲۰۰۴م). د پښتنو تاريخ. پېښور:يونيورسټي بک ايجنسي.

۱۱ – کاتب، فيض محمد.(۱۳۳۴هـ ش). سراج التواريخ. کابل: دارالسلطنه.

۱۲ ـ همکار، ملاګل.(۱۹۹۴م). وحدت ورځپانه(دويمه ګڼه). پېښور.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library